

Hierarchiczna zależność a bezprawne działanie przełożonego. „Sygnalista” w Kościele

Sformułowanie tematu przed jego rozwinięciem w formie kanonicznej refleksji domaga się szerszego wyjaśnienia przynajmniej jednej z jego składowych. O ile trzy pierwsze znane są nomenklaturze prawa kanonicznego, o tyle instytucja sygnalisty jest jej obca.

Pierwsze z pojawiających się w temacie pojęć dotyczy hierarchicznego ustroju Kościoła katolickiego, który oznacza szereg podmiotów kościelnych wyposażonych w odpowiednią władzę, uporządkowany według stopni. Organy te są od siebie zależne, a te niższego stopnia są podległe organom wyższym hierarchicznie, tak na szczeblu Kościoła powszechnego, jak i partykularnego¹. Podmioty znajdujące się wyżej w hierarchii pełnią zatem funkcje zwierzchnicze, względem podmiotów będących niżej w hierarchii. Tytulariusz urzędu przełożonego jest zatem osobą fizyczną, która na mocy powierzonego stanowiska wykonuje funkcje rządzenia zgodnie z prawem powszechnym, a w przypadku przełożonych instytucji życia konsekrowanego i stowarzyszeń życia apostołskiego także na mocy prawa własnego (por. kan. 617, 619 KPK 1983²). Niekiedy tak ustanowiony przełożony będzie określany mianem ordynariusza i/lub ordynariusza miejsca (kan. 134 KPK 1983).

¹ Por. J. Krukowski, *Hierarchia kościelna*, w: *Leksykon prawa kanonicznego*, red. M. Sitarz, Lublin 2019, kol. 885–886.

² *Kodeks prawa kanonicznego*, przekład polski zatwierdzony przez Konferencję Episkopatu Polski, Poznań 2022 [dalej: KPK 1983].

³ Por. W. Bar, *Przełożony zakonny*, w: *Leksykon prawa kanonicznego*, kol. 2377.

W pełnieniu swojego urzędu przełożony jest narażony na możliwość działania sprzecznego z prawem lub na niedopełnienie obowiązku wynikającego z normy prawnej, co będzie równoznaczne z działaniem bezprawnym.

Po krótkiej analizie znajdujących się w temacie artykułu pojęć należy nieco więcej miejsca poświęcić terminowi „sygnalista”, który pochodzi z obszaru prawa świeckiego. W celu zrozumienia, kim jest sygnalista i jaka jest jego rola, a także zastanowienia się nad możliwością adaptowania tej instytucji do przestrzeni prawa Kościoła, należy sięgnąć zarówno do jej historycznego, jak i praktycznego kontekstu.

1. Kim jest sygnalista?

Dwadzieścia lat temu w Stanach Zjednoczonych wybuchł prawdopodobnie najgłośniejszy skandal finansowy w historii. W jego wyniku upadła jedna z największych światowych korporacji, przedsiębiorstwo energetyczne „Enron”. W wyniku śledztwa okazało się, że jej zarząd fałszował sprawozdania finansowe, korzystał z poufnych informacji oraz dokonywał innego rodzaju nadużyć. Być może sprawa nie wyszłaby na jaw, a przynajmniej nie tak szybko, gdyby nie Sherron Watkins. Wiceprezydent działu rozwoju dopatrzyła się nieprawidłowości w raportach finansowych, o czym poinformowała ówczesnego prezesa firmy Kennetha Laya, także zresztą uznanego później za winnego. Od tamtej pory nadużyć nie można było już ukryć, a Watkins, zeznając przez kolejny rok na salach sądowych, pogrążyła swoich szefów. W nagrodę magazyn „Time” w 2002 roku przyznał jej tytuł „Człowieka Roku” razem z dwiema innymi paniami, które nie bały się ujawnić nieprawidłowości w swoich firmach. Wszystkie trzy pojawiły się na okładce słynnego pisma jako „The Whistleblowers” (ang. informatorzy, demaskatorzy, sygnaliści). Od tamtej pory słowo *whistleblower* na stałe weszło do słownika. W naszym kraju tłumaczy się je jako „sygnalista”, co do języka polskiego wprowadziła Fundacja Batorego, która od 2008 roku zajmuje się upowszechnianiem wiedzy o roli sygnalistów w życiu społecznym. Sygnalista jest więc osobą zgłaszającą lub ujawniającą nieprawidłowości w organizacji, w której pracuje lub z którą współpracuje. Nieprawidłowości mogą dotyczyć wielu dziedzin, od korupcji czy zwykłych oszustw, przez łamanie przepisów BHP lub kodeksu pracy, po działania zagrażające życiu i zdrowiu obywateli, np. nielegalne pozbywanie się toksycznych odpadów. Rola sygnalisty w ujawnianiu afer jest trudna do przecenienia. Wiele nieprawidłowości jest niemal nie do wykrycia,

jeśli nie zgłosi ich osoba z wewnątrz organizacji. Około jednej czwartej poważnych przestępstw finansowych w krajach Zachodu wychodzi na jaw dzięki sygnalistom. Polska pod tym względem wyraźnie odstaje. W naszym kraju wskaźnik ten wynosi zaledwie 6 procent⁴.

W ustawodawstwie wielu państw od dawna znajdują się regulacje chroniące osoby, które decydują się na zgłoszenie bezprawnego działania w swoich instytucjach i firmach. To bowiem organy ścigania, zawiadomione o nadużyciach, nadają zgłaszającemu taki status, aby uchronić go przed działaniami odwetowymi ze strony pracodawców i przełożonych. Tymi działaniami mogą być np. zwolnienie, zmiana warunków umowy o pracę, szykany, nagana czy brak premii⁵.

W prawie polskim instytucja sygnalisty pojawia się w ustawie o jawności życia publicznego, będącej w fazie projektu zgłoszonego w 2018 roku przez ministra koordynatora ds. spraw służb specjalnych. W jej art. 2 ust. 1 pkt 15, znajdujemy definicję legalną „sygnalisty”. Według autorów projektu jest to: „osoba fizyczna lub przedsiębiorca, których współpraca z wymiarem sprawiedliwości polegająca na zgłoszeniu informacji o możliwości popełnienia przestępstwa przez podmiot, z którym jest związana umową o pracę, stosunkiem służbowym lub innym stosunkiem umownym, może niekorzystnie wpłynąć na jej sytuację życiową, zawodową, materialną i której prokurator przyznał status sygnalisty”⁶.

Chociaż ustawa utknęła w procesie legislacji w fazie opiniowania, to jednak – zgodnie z dyrektywą Unii Europejskiej w sprawie ochrony osób zgłaszających naruszenia – prawa Unii dotyczące ochrony sygnalistów musiały zostać implementowane przez państwa członkowskie do 17 grudnia 2021 roku. Jej celem jest przeciwdziałanie i zwalczanie praktyk korupcyjnych oraz wszelkich innych działań sprzecznych z prawem, a także ochrona sygnalistów przed działaniami odwetowymi. Towarzyszyć ma temu także stworzenie kanałów dokonywania zgłoszeń⁷.

Aby działanie sygnalisty mogło być chronione, konieczne są do spełnienia dwie podstawowe przesłanki. Po pierwsze, osoba zgłaszająca musi mieć uzasadnione

4 Por. P. Wójcik, *Sygnalista to nie donosiciel*, <https://www.przewodnik-katolicki.pl/Archiwum/2017/Przewodnik-Katolicki-47-2017/Spoleczenstwo/Sygnalista-to-nie-donosiciel> (03.11.2021).

5 M. Kozak-Maśnicka, *Sygnalista w organizacji – kapuś czy bohater?*, <https://www.prawo.pl/biznes/kim-jest-sygnalista,507181.html> (03.11.2021).

6 Por. Ustawa o jawności życia publicznego (projekt), <https://bip.brpo.gov.pl/sites/default/files/ustawa-o-jawnosci-zycia-publicznego-projekt-z%2008-stycznia-2018.pdf> (03.11.2021).

7 M. Kozak-Maśnicka, *Sygnalista w organizacji*, <https://www.prawo.pl/biznes/kim-jest-sygnalista,507181.html> (03.11.2021).

przekonanie, że zgłasza prawdziwe informacje, a po drugie, musi dokonać zgłoszenia zgodnie z prawem.

Można się łatwo domyślić, że rola sygnalisty nie należy do łatwych oraz że nie spotyka się powszechnie z pozytywnym przyjęciem. Mówi on bowiem o rzeczach niekorzystnych dla wizerunku organizacji, której nieprawidłowości zgłasza, narażając także ich sprawców na odpowiedzialność karną. To powoduje nie tylko działania odwetowe ze strony pracodawcy, lecz także niechęć kolegów z pracy i ogólnie pojęty ostracyzm. W polskich warunkach dodatkowym obciążeniem jest bagaż historyczny. Niestety, wciąż pokutuje u wielu, sięgające chyba jeszcze czasów PRL przeświadczenie, że osoba zgłaszająca łamanie prawa dopuszcza się zdrady wobec współobywateli. Taka osoba bywa nazywana donosicielem czy wręcz kapusiem. Tymczasem, jak zauważa Piotr Wójcik, w warunkach niepodległego państwa demokratycznego zdrady dopuszczają się raczej ci, którzy łamią prawo, a nie ci, którzy to ujawniają. „Osoby zgłaszające przestępstwo, często narażając swoje dobre imię, karierę zawodową, a czasem nawet zdrowie czy życie, zasługują na słowa uznania. Najczęściej nie robią tego przecież dla własnych korzyści, ale z poczucia obowiązku i odpowiedzialności za wspólnotę, w której pracują czy żyją”⁸.

Jednak według badań opinii publicznej przytoczonych przez Instytut Spraw Publicznych 59 procent Polaków popiera zgłaszanie nadużyć w firmie. Ale to oznacza, że aż 41 procent jest temu niechętnych⁹.

2. Sygnalista w Kościele?

Po wyjaśnieniach dotyczących tego, kim jest sygnalista i w jaki sposób może przyczynić się do prawidłowego i zgodnego z prawem funkcjonowania przedsiębiorstw, instytucji i organizacji w demokratycznym państwie prawa, należy postawić zasadniczego dla tego opracowania pytania: W jakim stopniu instytucja sygnalisty, choć wprost nienazwana, występuje w Kościele? Czy jest ona potrzebna? Czy w obecnym stanie prawnym możliwe jest zgłaszanie bezprawnego działania przełożonych? Czy

⁸ Por. P. Wójcik, *Sygnalista to nie donosiciel*, <https://www.przewodnik-katolicki.pl/Archiwum/2017/Przewodnik-Katolicki-47-2017/Spoleczenstwo/Sygnalista-to-nie-donosiciel> (03.11.2021).

⁹ Por. P. Wójcik, *Sygnalista to nie donosiciel*, <https://www.przewodnik-katolicki.pl/Archiwum/2017/Przewodnik-Katolicki-47-2017/Spoleczenstwo/Sygnalista-to-nie-donosiciel> (03.11.2021).

istnieją „kanały dokonywania zgłoszeń” (jak nazywa je unijna dyrektywa)? Czy „sygnalista” w Kościele cieszy się wystarczającą ochroną?

Należy mieć nadzieję, że odpowiedzi na tak postawione pytania przybliżą nas do zgłębienia podjętego tematu.

Podjmując się odpowiedzi na postawione pytania, należy stwierdzić, że w obecnym stanie prawnym Kościoła istnieje obowiązek powiadamiania nie tylko o podejrzeniu popełnienia przestępstwa, ale także o nadużyciach dyscyplinarnych, liturgicznych oraz moralnych, a ponadto o zaniedbaniach przełożonego w wykonywaniu jego urzędu. Chociaż w obecnej dobie będą to zaniedbania związane przede wszystkim z procedurami w przypadku przestępstw na tle seksualnym, związanych z szeroko rozumianą pedofilią, to nie można ich zawęzić tylko do tego zakresu. Warto jednak zauważyć, że w niektórych przypadkach obowiązek powiadomienia będzie miał charakter moralny, a w innych prawny¹⁰.

Źródłem biblijnym takiego obowiązku jest tzw. „doniesienie ewangeliczne”, o którym czytamy w Ewangelii według św. Mateusza: „Gdy brat twój zgrzeszy, idź i upomnij go w cztery oczy. Jeśli cię usłucha, pozyskasz swego brata. Jeśli zaś nie usłucha, weź z sobą jeszcze jednego albo dwóch, żeby na słowie dwóch albo trzech świadków oparła się cała sprawa. Jeśli i tych nie usłucha, donieś Kościołowi! A jeśli nawet Kościoła nie usłucha, niech ci będzie jak poganin i celnik! (Mt 18, 15–19). Takie jednak doniesienie ma na celu przede wszystkim poprawę przestępcy, domniemanego przestępcę traktuje jak brata, a ordynariusza jak ojca, który powinien zatroszczyć się o jego poprawę¹¹. „Doniesienie Kościołowi”, o którym pisze Ewangelista, stawało się w praktyce formalnym początkiem procesu karnego i było obowiązkiem, gdy inne środki okazywały się bezskuteczne.

Pod rządami poprzedniego kodeksu prawa kanonicznego funkcjonowały zasadniczo trzy rodzaje doniesienia: doniesienie ewangeliczne (*denuntiatio evangelica*), doniesienie kanoniczne (*denuntiatio canonica*), wynikające z normy prawnej, nakazu konkretnego albo z prawa naturalnego (por. kan. 1935 § 2 CIC 1917¹²)¹³ oraz

¹⁰ Por. D. Borek, *Obowiązek powiadomienia o przestępstwie w prawie i praktyce Kościoła*, „Annales Canonici” 18 (2022) nr 1, s. 41.

¹¹ Por. J. Krukowski, *Denuncjacja*, w: *Leksykon prawa kanonicznego*, kol. 518.

¹² *Codex Iuris Canonici Pii x Pontificus Maximi iussu digestus Benedicti Papae xv auctoritate promulgatus*, 27.05.1917, „Acta Apostolicae Sedis” 9 (1917) pars 2, s. 1–593 [dalej: CIC 1917].

¹³ Kodeks prawa kanonicznego z 1917 roku przewidywał takie doniesienie w przypadku przeszkód do święceń (can. 999 CIC 1917), przeszkód małżeńskich (can. 1027 CIC 1917), przestępstwa solicytacji (can. 904 i can. 2368 § 2 CIC 1917) oraz przestępstwa zapisywania się duchownych lub zakonników

doniesienie sądowe (*denuntiatio iudicialis*). W dwóch pierwszych przypadkach doniesienie było kierowane do przełożonego jako stróża porządku publicznego, natomiast w przypadku trzecim denuncjacja była kierowana do przełożonego jako do sędziego i zmierzała do ukarania sprawcy¹⁴.

Zasadniczo w dobie obowiązywania kodeksu z 1917 roku należy mówić o doniesieniu jako o jednym z możliwych źródeł o przestępstwie oraz o doniesieniu obowiązkowym w przypadku przestępstwa solicytacji oraz powiadamianiu o duchownych i zakonnikach zapisujących się do stowarzyszeń potępionych¹⁵.

Wszystkie wskazane wyżej formy doniesienia mogły zostać dokonane zasadniczo przez każdego, w celu uzyskania należnego zadośćuczynienia, naprawienia zgorzenia lub szkody albo innego zła, wynikającego z popełnienia przestępstwa¹⁶. Należy jednak zwrócić uwagę, że adresatem doniesienia był kompetentny przełożony. Teoretycznie również on mógł stać się sprawcą niektórych przestępstw, ale w tak zarysowanej konstrukcji nie jest dostrzegalna możliwość doniesienia, uwzględniająca zależność hierarchiczną. Nie ma bowiem norm, które przewidywałyby doniesienie także „na przełożonego” w przypadku jego bezprawnego działania, co stanowi istotę działania sygnalisty, który będąc członkiem organizacji, ujawnia nieprawidłowości pojawiające się w jej wnętrzu.

Należy się zatem zastanowić, czy w obecnym stanie prawnym znajdujemy takie unormowania.

do stowarzyszeń potępionych (can. 2335 CIC 1917). W części materialnej obowiązek doniesienia był przewidziany w przypadku wyraźnie określonych przestępstw (can. 2335; can. 2336 § 2; can. 904; can. 2368 CIC 1917), natomiast w części dotyczącej kanonicznego procesu karnego kwestia doniesienia była poruszana w rozdziale dotyczącym skargi oskarżającej oraz doniesienia (can. 1934–1938 CIC 1917).

¹⁴ Zgodnie z kan. 1935 § 2 CIC 1917 doniesienie stawało się obowiązkiem moralnym lub prawnym, za każdym razem ilekroć chodziło o zapobieżenie niebezpieczeństwu dla wiary lub religii, albo też innej bezpośredniej szkodzie publicznej. Por. F. Bączkiewicz, *Prawo kanoniczne. Podręcznik dla duchowieństwa*, t. 3, Opole 1958, s. 170. Na ten temat zob. także: T. Pawluk, *Kanoniczny proces karny*, Warszawa 1978, s. 114.

¹⁵ Por. D. Borek, *Obowiązek powiadomienia o przestępstwie*, s. 11.

¹⁶ Por. J. Krukowski, *Denuncjacja*, kol. 517.

3. Źródła prawa/obowiązku dokonywania doniesień

3.1. Kodeks prawa kanonicznego z 1983 roku

Poszukując uzasadnienia dla instytucji „sygnalisty” w normach obowiązującego kodeksu, należy zwrócić uwagę na kan. 212 § 3 KPK 1983, w którym ustawodawca daje wiernym szczególne uprawnienie, które niekiedy przybiera formę obowiązku: „Stosownie do posiadanej wiedzy, kompetencji i zdolności, jakie posiadają, przysługuje im prawo, a niekiedy nawet obowiązek wyjawiania swojego zdania świętym pasterzom w sprawach dotyczących dobra Kościoła, oraz – zachowując nienaruszalność wiary i obyczajów, szacunek wobec pasterzy, biorąc pod uwagę wspólny pożytek i godność osoby – podawania go do wiadomości innym wiernym”.

Chociaż przywołany kanon jest komentowany przede wszystkim jako prawo/obowiązek do wolności słowa i swobodnego wyrażania opinii wewnątrz Kościoła¹⁷, to jednak z tej ogólnej zasady wyjawiania swojego zdania w sprawach dotyczących Kościoła wynika niewątpliwie kwestia informowania władz kościelnych o nadużyciach czy wręcz przestępstwach dotyczących wiary, sakramentów, liturgii i obyczajów. Bez wątplenia są to sprawy dotyczące dobra Kościoła¹⁸. Tak jak świecki „sygnalista”, zgłaszając bezprawne działania w organizacji, do której należy, czy też we własnym miejscu pracy, powinien kierować się dobrem wspólnym i troską o społeczność, do której należy, tak też „kościelnemu sygnaliście” winna przyświecać troska o wspólnotę, której jest członkiem i dobro wspólne Kościoła, gdyż ma ono nadrzędny charakter w stosunku do dobra jednostki. Pożytek społeczny, wskazuje bowiem na zasadę, przyjętą w Kościele, według której interes prywatny tylko wtedy może być przedmiotem takiej samej ochrony jak interes publiczny, gdy jest z nim zbieżny¹⁹.

Władzę kościelną, w sytuacji otrzymania powiadomienia, powinna cechować zdolność i gotowość do jego wysłuchania i przyjęcia. Takiej postawy wymaga dekret

¹⁷ Por. J. Hervada, *Commento al. can. 212*, w: *Codice di Diritto Canonico e leggi complementari commentato*, a cura di J. I. Arrieta, Roma 2010, s. 193; V. Tiziano, *Commento al. can. 212*, w: *Codice di Diritto Canonico commentato*, a cura di Redazione di Quaderni, Milano 2009, s. 232; J. Krukowski, *Komentarz do kan. 212*, w: *Komentarz do Kodeksu prawa kanonicznego*, red. J. Krukowski, t. 2/1, Poznań 2005, s. 29.

¹⁸ Por. D. Borek, *Obowiązek powiadomienia o przestępstwie*, s. 42.

¹⁹ Por. J. Krukowski, *Komentarz do kan. 212*, s. 29.

Presbyterorum ordinis (nr 9) Soboru Watykańskiego II²⁰, a konstytucja dogmatyczna *Lumen gentium*, wskazując na hierarchiczną zależność wiernych od biskupa, zachęca tego ostatniego, by się nie wzbraniał „wysłuchiwać swoich poddanych, których jak dzieci własne bierze w opiekę i do pilnego współdziałania z sobą zachęca” (nr 27)²¹.

Bardzo istotnym wymogiem, przewidzianym przez kan. 212 § 3 KPK 1983, jest poszanowanie godności osoby, o której informacje się przekazuje. To wprost koresponduje z ochroną, jaką w oparciu o prawo naturalne przewiduje prawodawca w kan. 220 KPK 1983, zakazując bezprawnego naruszania czyjogoś dobrego imienia oraz intymności. Kanon mówi o bezprawności działania (*illegitime laedere*), ponieważ dozwolone jest – zarówno z moralnego, jak i prawnego punktu widzenia – wskazywanie na błędy, grzechy czy przestępstwa przez kogoś popełnione, w tym przez tych, od których ten, kto na nie wskazuje, jest hierarchicznie zależny. Na tym polega właśnie działanie „sygnalisty”. Gdy bowiem w grę wchodzi obrona większego dobra innych osób, społeczności lub Kościoła, może przy tym dojść do naruszenia czyjogoś dobrego imienia, ale nie jest to działanie bezprawne. W podobny sposób jest uprawnione wymierzanie kar w stosunku do winnego, jeśli jest to zgodne z prawem i właściwie stosowane, mimo że może dojść do upublicznienia sprawy karnej. Sposobem naruszenia dobrego imienia czy też intymności może być np. oszczerstwo, potwarz, obelga, obmowa, szerszenie plotek²².

Omawiając jednak zadanie „sygnalisty”, należy zwrócić uwagę, że ochrona ta działa w obie strony. Tak jak informatorowi nie wolno naruszać bezprawnie czyjogoś dobrego imienia, tak też nie wolno naruszać – poprzez działania odwetowe – imienia czy też intymności informatora, który zgodnie z prawem dokonał zgłoszenia nadużycia czy przestępstwa.

Oszczercze doniesienie przełożonemu, zgodnie z brzmieniem kan. 1390 § 2 KPK 1983 (po nowelizacji), powinno być sprawiedliwie ukarane, zgodnie z przepisem kan. 1336 § 2-4 (po nowelizacji). Do tak wymierzonej kary może zostać dołączona cenzura²³.

20 Sobór Watykański II, Dekret *Presbyterorum ordinis*, 7.12.1965.

21 Sobór Watykański II, Konstytucja dogmatyczna *Lumen gentium*, 21.11.1964.

22 Por. J. Hervada, *Komentarz do kan. 220*, w: *Kodeks prawa kanonicznego. Komentarz*, red. naukowa P. Majer, Kraków 2011, s. 213.

23 Kan. 1390 § 2 KPK 1983 (tekst obowiązujący od 8.12.2021): „§ 2. Kto składa przełożonemu kościelnemu inne oszczercze doniesienie o przestępstwie lub w inny sposób bezprawnie narusza czyjeś dobre imię, powinien być ukarany sprawiedliwą karą, zgodnie z przepisem kan. 1336 § 2-4, do której ponadto może zostać dołączona cenzura”.

Pierwszym wymogiem prawidłowego doniesienia jest prawdziwość zgłaszane-
go działania bezprawnego. Chodzi tu o wiarygodność doniesienia, które po jego
potwierdzeniu zmierza do uruchomienia kanonicznej procedury karnej (por.
kan. 1717–1731 KPK 1983)²⁴.

Wiadomość, przynajmniej prawdopodobna, o przestępstwie (kan. 1717 § 1 KPK
1983), jeśli ma stanowić doniesienie o nim, powinna być oceniona w świetle prze-
pisów zawartych w kan. 1390 § 2 (po nowelizacji) i 1717 § 2 KPK 1983.

Osoba, która dokonała doniesienia, jest zobowiązana do przedstawienia środ-
ków i pomocy umożliwiających zbadanie przestępstwa. Doniesienie o przestępstwie,
aby mogło zostać przyjęte i uznane za wiarygodne źródło o przestępstwie, winno
spełniać także inne wymogi: może być dokonane przez kogokolwiek; powinno być
dokonane wobec przełożonego kościelnego (por. kan. 134 KPK 1983); powinno być
słuszne (uczciwe, sprawiedliwe) z punktu widzenia prawa naturalnego; powinno
odnosić się do czynu realnego; opierać się na prawdzie i być dobrze motywowane²⁵;
powinno być dokonane na piśmie lub podpisane przez donoszącego, jeśli zostało
dokonane ustnie, nie może być zatem anonimowe²⁶.

24 W kodeksie prawa kanonicznego z 1983 roku prawo/obowiązek denuncjacji, oprócz zgłoszenia przestępstwa, dotyczy: obowiązku powiadomienia o przeszkodach do święceń (kan. 1043 KPK 1983); obowiązku powiadomienia o przeszkodach małżeńskich (kan. 1069 KPK 1983), odpowiedzialności za fałszywą denuncjację o przestępstwo solicytacji na spowiednika (kan. 1390 § 1 KPK 1983). Te przypadki to jednak *denuntiatio canonica*, a zatem doniesienie kanoniczne skierowane do przełożonego kościelnego jako do stróża porządku publicznego. Nie stanowią one jednak materii analizowanego zagadnienia, dlatego nie zostaną omówione. Przywołane przypadki mogłyby wejść w zakres zagadnienia, gdyby w przypadku zgłoszonych przeszkód do święceń, czy też sakramentu małżeństwa powiadomiony przełożony nie podjął działania. Taki fakt należałoby zgłosić przełożonemu hierarchicznie wyższemu. Zgłoszenia powinien np. dokonać wobec ordynariusza wikariusz parafialny, widząc brak działania proboszcza, od którego jest zależny w posłudze (por. kan. 545 § 1 KPK 1983).

25 Por. C. Papale, *Il processo penale canonico. Commento al Codice di Diritto Canonico*, Libro VII, Parte IV, Città del Vaticano 2012, s. 45.

26 Jak wskazuje Dariusz Borek, osoba donosząca, podpisując się pod swoim doniesieniem potwierdza, że wiarygodność oskarżenia gwarantuje swoim własnym imieniem. Z tego też powodu doniesienia anonimowe nie powinny być brane pod uwagę. Nie będzie jednak anonimowe doniesienie dokonane za pośrednictwem osoby znającej donoszącego, który to donoszący jednak zastrzegł sobie prawo do pozostawania anonimowym wobec innych osób. W takim wypadku donoszący pozostaje znany osobie pośrednika. Por. D. Borek, *Obowiązek powiadomienia o przestępstwie*, s. 20, przyp. 49. Mogłoby tak być np. w przypadku kapłana, który donosząc metropolicie czy Stolicy Apostolskiej o przestępstwie swojego biskupa, pragnie pozostać anonimowy. Por. D. G. Astigueta, *L'investigazione previa*, w: *I delitti riservati alla Congregazione per la Dottrina della Fede*, a cura di A. D'Auria, C. Papale, Città del Vaticano 2014, s. 82–85.

Wiarygodność osoby donoszącej zależy od wielu czynników: od uwarunkowań osobistych donoszącego, jak np. relacja z osobą podejrzaną o popełnienie przestępstwa, co w przypadku przełożony-podwładny ma zasadnicze znaczenie, szczególnie gdy w grę wchodzi „odwet” za niekorzystną decyzję przełożonego; od natury faktów i tego, jak zostały przedstawione; od przymiotów osoby donoszącej. Doniesienie dokonane przez tego, kto jest jawnym wrogiem osoby, na którą donosi oraz anonim, który nie zawiera treści wystarczających do podtrzymania prawdopodobieństwa doniesienia, w żaden sposób nie mogą być brane pod uwagę²⁷.

W dalszej części, w kontekście nowelizacji kościelnego prawa karnego, wrócimy do norm kodeksowych.

3.2. Zmiany zawarte w nowych przepisach kanonicznych o zasięgu powszechnym

W ostatnich latach na gruncie odpowiedzialności za ochronę wspólnoty Kościoła przed nadużyciami i przestępstwami dokonano istotnych zmian, które prześledzimy w porządku chronologicznym. Nowe regulacje, choć nie zawsze są tekstami normatywnymi, dotyczą nadużyć i przestępstw związanych z sakramentem Eucharystii, liturgią, osobami małoletnimi i zrównanymi z nimi osobami bezradnymi. Swoje miejsce w nowych przepisach znalazły także prawo/obowiązek i sposób powiadamiania o przestępstwach i nadużyciach.

Pierwszym z dokumentów w tej materii, które pojawiły się na przestrzeni ostatnich kilkunastu lat, jest instrukcja Kongregacji Kultu Bożego i Dyscypliny Sakramentów *Redemptionis Sacramentum* z 19 marca 2004 roku²⁸. Zadaniem tego dokumentu, zgodnie z jego rangą, jest wyjaśnienie przepisów ustawy i przynaglenie do jej zachowania (por. kan. 34 KPK 1983). W nowym tytule księgi VI kodeksu prawa kanonicznego, *Przestępstwa przeciw sakramentom*, zawarto przepisy dotyczące nadużyć liturgicznych i przestępstw kanonicznych związanych z udzieleniem i przyjmowaniem sakramentów²⁹. Ustawa powszechna przewiduje zatem

²⁷ D. Borek, *Obowiązek powiadomienia o przestępstwie*, s. 20.

²⁸ Kongregacja ds. Kultu Bożego i Dyscypliny Sakramentów, Instrukcja *Redemptionis Sacramentum*, 19.03.2004, https://opoka.org.pl/biblioteka/W/wr/kongregacje/kkultu/redemptionis_sacramentum_25032004.html (07.11.2021).

²⁹ Przestępstwami przewidzianymi w kanonach kodeksu prawa kanonicznego z 1983 roku, cytowanymi zgodnie z systematyką Księgi VI, która obowiązuje od 8 grudnia 2021 roku, są: usiłowanie sprawowania liturgicznej czynności Ofiary eucharystycznej (kan. 1379 § 1, n. 1 KPK 1983); usiłowanie

przypadki, w których mogą wystąpić nadużycia czy też przestępstwa. Niektóre z nich należą do najcięższych przestępstw zarezerwowanych dla Kongregacji Nauki Wiary. Instrukcja *Redemptionis Sacramentum* w art. 184 przypomina o prawie, które posiadają wierni w odniesieniu do zauważonych nieprawidłowości: „Każdy katolik, czy to kapłan, czy diakon, czy wierny świecki ma prawo zgłosić skargę na nadużycie liturgiczne przed biskupem diecezjalnym lub równym mu w prawach kompetentnym ordynariuszem, lub przed Stolicą Apostolską na mocy prymatu biskupa Rzymu. Wypada jednak, aby – jeśli to możliwe – takie zażalenie lub skarga były najpierw przedstawione biskupowi diecezjalnemu. Zawsze jednak winno się to dokonywać w prawdzie i miłości”.

udzielenia rozgrzeszenia lub słuchania sakramentalnej spowiedzi (kan. 1379 § 1, n. 2 KPK 1983); usiłowanie udzielenia święceń kobiecie (kan. 1379 § 3 KPK 1983); usiłowanie przyjęcia święceń przez kobietę (kan. 1379 § 1, n. 3 KPK 1983); umyślne udzielanie sakramentów posiadającym zakaz ich przyjmowania (kan. 1379 § 4 KPK 1983); symulacja udzielania sakramentu (kan. 1379 § 5 KPK 1983); symonia w sprawowaniu lub przyjmowaniu sakramentów (kan. 1380 KPK 1983); zakazane uczestnictwo w rzeczach świętych (kan. 1381 KPK 1983); profanacja postaci konsekrowanych (kan. 1382 § 1 KPK 1983); konsekracja, *in sacrilegum finem*, jednej postaci lub obydwu w czasie eucharystycznej celebracji lub też poza nią (kan. 1382 § 2 KPK 1983); bezprawne czerpanie zysków z ofiar mszalnych (kan. 1383 KPK 1983), rozgrzeszenie współnika grzechu przeciw szóstemu przykazaniu, poza niebezpieczeństwem śmierci (kan. 1384 KPK 1983), solicytacja (kan. 1385 KPK 1983); bezpośrednie lub pośrednie naruszenie tajemnicy spowiedzi (kan. 1386 KPK 1983); rejestracja lub ujawnienie za pomocą środków społecznej komunikacji treści spowiedzi prawdziwej czy fikcyjnej (kan. 1368 § 3 KPK 1983); dokonywanie i przyjmowanie święceń bez mandatu (kan. 1387 i kan. 1388 § 1 KPK 1983); przyjmowanie święceń z umyślnie zatajoną nieprawidłowością bądź cenzurą (kan. 1388 § 2 KPK); bezprawne wykonywanie zadań kapłańskich lub świętej posługi (kan. 1389 KPK 1983). Jedno z przestępstw związanych z sakramentami i liturgią znalazło miejsce w Tytule *Przestępstwa przeciwko władzy kościelnej i przestępstwa związane z pełnieniem zadań kościelnych*, a jest to: przeszkadzanie w zgodnym z prawem korzystaniu z dóbr sakralnych (kan. 1372 n. 1 KPK 1983). Należy pamiętać, że niektóre z wymienionych przestępstw należą do katalogu *delicta graviora*, a więc zastrzeżonych dla Kongregacji Nauki Wiary. Są to: zabieranie lub przechowywanie w celu świętokradczym, lub profanacja postaci konsekrowanych; usiłowanie czynności liturgicznej Ofiary eucharystycznej; symulowanie czynności liturgicznej Ofiary eucharystycznej; konsekracja Ofiary eucharystycznej z szafarzami wspólnot kościelnych, które nie posiadają sukcesji apostolskiej oraz nie uznają sakramentalności święceń kapłańskich; konsekracja, *in sacrilegum finem*, jednej postaci lub obydwu w czasie eucharystycznej celebracji lub też poza nią, rozgrzeszenie współnika grzechu przeciwko szóstemu przykazaniu, usiłowanie rozgrzeszenia lub słuchania spowiedzi pomimo zakazu, symulowanie rozgrzeszenia, solicytacja, bezpośrednia lub pośrednia zdrada tajemnicy spowiedzi, rejestracja lub rozpowszechnianie treści spowiedzi, usiłowanie udzielenia święceń kobiecie lub przyjęcia ich przez nią. Por. Congregatio pro Doctrina Fidei, *Normae de gravioribus delictis*, 21.05.2010, „Acta Apostolicae Sedis” 102 (2010), s. 419–431. Zob. D. Borek, *Przestępstwa zastrzeżone dla Kongregacji Nauki Wiary. Normy materialne i proceduralne*, Tarnów 2019, s. 75–82.

Autorzy instrukcji polecają zgłaszanie skarg do biskupa diecezjalnego. Nie wykluczają jednak możliwości odniesienia się wprost do Stolicy Apostolskiej, czy też samego biskupa Rzymu, do którego każdy wierny ma prawo bezpośrednio zwrócić się w sprawie spornej lub karnej (por. kan. 1417 § 1 KPK 1983). Jest to zasadne zwłaszcza wtedy, gdy naruszenie dotyczy działania samego biskupa, jak np. w przypadku zakazanego udzielania święceń lub też gdy zezwala on na nadużycia liturgiczne w podległej jego jurysdykcji diecezji, albo wydaje normy dotyczące sprawowania sakramentów niezgodne z prawem powszechnym. W takich przypadkach sygnalizacja będzie wręcz konieczna odpowiednio do Dykasterii Nauki Wiary bądź Dykasterii Kultu Bożego i Dyscypliny Sakramentów. Będą to bowiem zaniedbania w wykonywaniu obowiązków, do których należy m.in. czuwanie nad sprawowaniem sakramentów świętych, których w myśl kan. 387 KPK 1983 biskup jest „głównym szafarzem”.

Warto jednak zauważyć, że w przypadku wyżej wymienionych przestępstw nie mamy do czynienia z obowiązkiem kanonicznej denuncjacji. Nigdzie bowiem taki obowiązek nie został wprost nałożony. Innymi słowy nie przewiduje się jakichkolwiek sankcji na wypadek braku doniesienia do władz kościelnych³⁰. Taka sytuacja nie sprzyja z pewnością ochronie ewentualnego „sygnalisty”.

Nowe możliwości w odniesieniu do zgłaszania zaniedbań czy też nadużyć w związku ze sprawowaniem władzy, urzędu lub zadania (por. kan. 1378 § 1 KPK 1983, po nowelizacji) ustawodawca kościelny przekazał w przywoływanych już wcześniej *Normae de gravioribus delictis* z 2010 roku. Dotyczy to obowiązku powiadomienia Dykasterii Nauki Wiary o wynikach wstępnego dochodzenia, które ordynariusz lub hierarcha w przypadku Kościołów wschodnich powinien zlecić po otrzymaniu wiadomości o najcięższym przestępstwie, zastrzeżonym dla dykasterii, „która jeśli nie zastrzeżę sobie sprawy z powodu szczególnych okoliczności, poleca ordynariuszowi lub hierarsze dalsze postępowanie” (*Normae de gravioribus delictis*, art. 16). Zobowiązanie to wynika z funkcji kontrolnej i decyzyjnej dykasterii, jednakże Stolica Apostolska posiadając hierarchiczną władzę nad poszczególnymi biskupami i przełożonymi zrównanymi z nimi w prawie, a także nad wyższymi przełożonymi instytutów zakonnych, poinformowana o wynikach dochodzenia wstępnego, ma możliwość zareagowania, gdyby w jego przebiegu ujawniły się bezprawne działania czy też zaniedbania obowiązków przełożonych, które mogły przyczynić się do powstania czynu przestępczego lub też nie przyczyniły się do zapobieżenia mu.

³⁰ Por. D. Borek, *Obowiązek powiadomienia o przestępstwie* (kps).

Może to dotyczyć przełożonego, który otrzymał wiadomość o przestępstwie, albo też jego poprzedników, którzy sprawowali urząd w czasie, kiedy czyn zabroniony miał miejsce.

Obowiązek przekazania sprawy do Dykasterii Nauki Wiary istnieje niezależnie od wyników dochodzenia wstępnego, ale także niezależnie od tego, że nastąpiło już przedawnienie *actio criminalis*. To Dykasteria posiada prawo decydowania o tym, czy w danym przypadku należy uchylić przedawnienie czy też nie. Ordynariusz, który sam zadecydowałby o braku potrzeby uchylania przedawnienia, wkroczyłby w uprawnienia dykasterii (por. *Normae de gravioribus delictis*, art. 8; 16).

Wśród przestępstw, których osąd zarezerwowany jest dla Dykasterii Nauki Wiary, znajdują się czyny przeciw obyczajom. Są to działania o charakterze pedofilskim, związane z wykorzystaniem seksualnym osób małoletnich lub bezradnych lub związane z pedopornografią. Chociaż działań bezprawnych, których mogą dopuścić się przełożeni, nie można zawężyć tylko do tego typu przestępstw, to jednak regulacje, które pojawiły się na przestrzeni ostatnich lat, mają na celu przede wszystkim zapobieżenie zaniedbaniom ordynariuszy w odniesieniu do tego typu przestępstw, albo też ukaranie tych, którzy takich się dopuścili.

Pierwszym tego typu dokumentem jest list apostolski papieża Franciszka z 4 czerwca 2016 roku, zatytułowany *Come una madre amorevole*³¹. Chociaż motu proprio nie zawęży zaniedbań biskupów, eparchów oraz zrównanych z nimi w dokumencie przełożonych wyższych instytutów zakonnych i stowarzyszeń życia apostolskiego na prawie papieskim (por. *Come una madre amorevole*, art. 1 § 4), do tych związanych z nadużyciami seksualnymi, to podkreśla ich szczególną wagę (por. *Come una madre amorevole*, Preambuła)³².

W przypadku zaniedbań przełożonych wymienionych powyżej przewidziane jest prawne usunięcie z urzędu (kan. 193 § 1 KPK 1983). Przyczyną usunięcia jest nie tyle samo zaniedbanie polegające na wykonaniu bądź niewykonaniu aktu władzy, ile poważna szkoda spowodowana takim zaniedbaniem (por. *Come una madre amorevole*, art. 1 § 1). „Osobą doznającą szkody może być zarówno osoba fizyczna, jak i wspólnota rozumiana jako całość. Z kolei szkoda, o której mowa, może

³¹ Franciszek, List apostolski *Come una madre amorevole*, 4.06.2016.

³² Innymi obowiązkami biskupa diecezjalnego i przełożonego wyższego są m.in. wspomniane wcześniej przyjęcie i zweryfikowanie docierających do niego wiadomości np. o niezdatności kandydata do święceń (por. kan. 1043 KPK 1983), czy też do podjęcia jakiś zadań lub urzędów w Kościele (por. kan. 149 KPK 1983), a także wzmiankowane wyżej przyjęcie wiarygodnej wiadomości o przestępstwie kanonicznym (kan. 1717 KPK 1983).

być fizyczna, moralna, duchowa, materialna. Należy podkreślić, że w przypadku przestępstwa nadużyć seksualnych wobec małoletnich albo osób bezradnych wystarczy, iż ów brak należytej staranności będzie poważny, nie musi być – jak to jest wymagane w innych przypadkach – bardzo poważne niedbalstwo³³.

Omawiany dokument przewiduje odpowiednią procedurę usunięcia z urzędu tych, którzy mają władzę i odpowiednią pozycję hierarchiczną, tym samym ośmielając potencjalnych „sygnalistów” do dokonywania zgłoszeń ewentualnych zaniedbań przełożonych. Jednakże trudno w nim szukać zapisów na temat ewentualnego obowiązku denuncjacji.

Pierwszym z dokumentów, w którym wprost takie zobowiązanie zostało sformułowane, wraz z propozycją swego rodzaju systemu powiadamiania, z którego może skorzystać informator, w zależności od hierarchicznej pozycji tego, kogo doniesienie dotyczy, jest list apostolski z 7 maja 2019 roku *Vos estis lux mundi*³⁴.

Papież Franciszek szczególną odpowiedzialnością obarcza następców apostołów, gdyż spoczywa ona na nich „w sposób bardziej rygorystyczny”. Przypomina biskupom, że zostali ustanowieni przez Boga „do przewodzenia duszpasterskiego ludowi chrześcijańskiemu” (*Vos estis lux mundi*, Preambuła), a odpowiedzialność „wymaga od nich wysiłku, by uważnie podążać śladami Boskiego Mistrza. Ze względu na swoją posługę, kierują oni istotnie «powierzonymi sobie Kościołami partykularnymi jako zastępcy i legaci Chrystusa, radami, zachętami i przykładem, ale także mocą swego autorytetu i świętej władzy, z której jednak korzystają tylko dla budowania swojej trzody w prawdzie i świętości, pamiętając o tym, że kto jest większy, ma być jak mniejszy, a przełożony jak sługa» (Sobór Watykański II, *Lumen gentium*, 27)” (*Vos estis lux mundi*, Preambuła).

„Święta władza”, która implikuje hierarchiczną zależność, została w ten sposób ukazana w tak charakterystycznej dla nauczania papieża Franciszka optyce duszpasterskiej i służebnej. Jednocześnie związana z tym odpowiedzialność przełożonych

33 Por. D. Borek, *Obowiązek powiadomienia o przestępstwie*, s. 27.

34 Franciszek, List apostolski *Vos estis lux mundi*, 7.05.2019. Motu proprio *Vos estis lux mundi* obowiązywało *ad experimentum* przez 3 lata, ale w praktyce Kurii Rzymskiej było stosowane także po upływie jego obowiązywalności. 25 marca 2023 roku papież Franciszek ogłosił nowy List apostolski w formie motu proprio *Vos estis lux mundi* i polecił jego promulgację poprzez publikację w „L’Osservatore Romano”, a następnie zarządził jego publikację w „Acta Apostolicae Sedis”. Nowa wersja motu proprio weszła w życie 30 kwietnia 2023 roku. Tym samym został uchylony poprzedni List apostolski *Vos estis lux mundi* promulgowany 7 maja 2019 roku. Odniesienia w tekście do numerów artykułów dokumentu dotyczą nowej wersji motu proprio.

kościelnych zakłada wprowadzenie procedur, które należy stosować w przypadku, gdy sprawcą kanonicznego przestępstwa przeciwko szóstemu przykazaniu okaże się sam przełożony (por. *Vos estis lux mundi*, art. 1 § 1a, art. 3 § 3, art. 6), albo gdy dopuści się on czynów polegających na działaniach lub zaniechaniach, mających na celu zakłócanie lub uniknięcie dochodzeń cywilnych lub kanonicznych, administracyjnych lub karnych przeciwko duchownemu lub zakonnikowi” (*Vos estis lux mundi*, art. 1 § 1b), w związku z tymi przestępstwami.

Aby ułatwić dotarcie z doniesieniem, w motu proprio proponuje się odpowiednie kroki i kanały, z których należy skorzystać w celu jego złożenia.

Przepisy dotyczące biskupów i osób z nimi zrównanych znajdują się w drugim tytule dokumentu (art. 6–19). Jeśli stają się lub byli oni w przeszłości³⁵ podmiotami czynnymi przestępstw przeciwko szóstemu przykazaniu Dekalogu, wymienionych w art. 1 § 1a omawianego dokumentu, lub też działań lub zaniechań, o których w jego art. 1 § 1b, zachowując hierarchiczną zależność, należy powiadomić o tym fakcie Dykasterię Nauki Wiary, w przypadku przestępstw dla niej zarezerwowanych, a w innych przypadkach odpowiednie dykasteria, zgodnie z ich kompetencjami³⁶.

W celu koordynacji procedury, którą *de facto* uruchamia pozyskanie wiadomości o popełnieniu przestępstwa i związany z tym obowiązek denuncjacji, zaleca się komunikację na drodze hierarchicznej zależności: Sekretariat Stanu – dykasterie – przedstawiciel papieski – metropolita (por. *Vos estis lux mundi*, art. 7 § 2–3).

Motu proprio nie wskazuje wprost, o kogo chodzi w przypadku „władzy” otrzymującej doniesienie dotyczące biskupa Kościoła łacińskiego³⁷ (por. *Vos estis lux mundi*, art. 8 § 1), ale ukazuje swego rodzaju system i kanały przepływu informacji. Wspomniana władza, która otrzymuje zawiadomienie, przekazuje je zarówno do Stolicy Apostolskiej, jak i do metropolity prowincji kościelnej, w której ma stałe zamieszkanie osoba, której dotyczy zawiadomienie. Jeżeli zawiadomienie dotyczy

35 Stwierdzenia zawarte w art. 6: *durante munere*, tłumaczone jako: „w trakcie sprawowania urzędu”, „w czasie sprawowania władzy”, wskazują na retroaktywność przepisów *Vos estis lux mundi*.

36 „W rozumieniu tytułu, «dykasteria kompetentna» oznacza Dykasterię Nauki Wiary, w odniesieniu do przestępstw zastrzeżonych dla niej przez obowiązujące prawo, a także we wszystkich innych przypadkach i w zakresie, w jakim dotyczy to ich właściwej jurysdykcji, zgodnie z prawem własnym Kurii Rzymskiej: Dykasterię dla Kościołów Wschodnich; Dykasterię do spraw Biskupów; Dykasterię do spraw Ewangelizacji Narodów; Dykasterię do spraw Duchowieństwa; Dykasterię do spraw Instytutów Życia Konsekrowanego i Stowarzyszeń Życia Apostolskiego” (*Vos estis lux mundi*, art. 7 § 1).

37 W opracowaniu nie podjęto szczegółów dotyczących Kościołów wschodnich. Procedurze w przypadku biskupów tych Kościołów *sui iuris* poświęcony został art. 9 *Vos estis lux mundi*.

metropolity lub stolica metropolitalna jest nieobsadzona, zawiadomienie zostaje przekazane do Stolicy Apostolskiej, jak również najstarszemu nominacją biskupowi sufraganowi, do którego w takim przypadku stosuje się postanowienia dotyczące metropolity. W przypadku, gdy zawiadomienie dotyczy legata papieskiego, jest ono przekazywane bezpośrednio do Sekretariatu Stanu (*Vos estis lux mundi*, art. 8 § 3).

Nawet jeśli metropolita uzna zawiadomienie za ewidentnie bezpodstawne, informuje o tym przedstawiciela papieskiego. W innym przypadku bezzwłocznie prosi kompetentną dykasterię o powierzenie mu zadania rozpoczęcia dochodzenia (por. *Vos estis lux mundi*, art. 11 § 1). Papież Franciszek na zakończenie dokumentu przypomina jednak, że przepisy dotyczące dochodzenia wstępnego, którego zasadniczo motu proprio dotyczy, należy stosować bez uszczerbku dla praw i obowiązków ustanowionych gdziekolwiek w ustawodawstwie państwowym, w szczególności dotyczących ewentualnych obowiązków zawiadomienia właściwych władz cywilnych (por. *Vos estis lux mundi*, art. 20).

Na gruncie polskim będzie to dotyczyło w szczególności karalnego niezawiadomienia organów ścigania o niektórych przestępstwach, w tym także wykorzystania seksualnego małoletnich, co wynika z obowiązującego od 13 lipca 2017 roku art. 240 kodeksu karnego³⁸. W tę zachętę do współpracy z organami ścigania oraz cywilnym

³⁸ „§ 1 Kto, mając wiarygodną wiadomość o karalnym przygotowaniu albo usiłowaniu lub dokonaniu czynu zabronionego określonego w art. 118, art. 118a, art. 120–124, art. 127, art. 128, art. 130, art. 134, art. 140, art. 148, art. 156, art. 163, art. 166, art. 189, art. 197 § 3 lub 4, art. 198, art. 200, art. 252 lub przestępstwa o charakterze terrorystycznym, nie zawiadamia niezwłocznie organu powołanego do ścigania przestępstw, podlega karze pozbawienia wolności do lat 3; § 2. Nie popełnia przestępstwa określonego w § 1, kto zaniechał zawiadomienia, mając dostateczną podstawę do przypuszczenia, że wymieniony w § 1 organ wie o przygotowywanym, usiłowanym lub dokonanym czynie zabronionym; nie popełnia przestępstwa również ten, kto zapobiegł popełnieniu przygotowywanego lub usiłowanego czynu zabronionego określonego w § 1; § 2a. Nie podlega karze pokrzywdzony czynem wymienionym w § 1, który zaniechał zawiadomienia o tym czynie; § 3. Nie podlega karze, kto zaniechał zawiadomienia z obawy przed odpowiedzialnością karną grożącą jemu samemu lub jego najbliższemu” (Ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r. Kodeks karny, Dz.U. Nr 88, poz. 553 [dalej: k.k.]; Dz.U. z 2020 r. poz. 1444, 1517, z 2021 r. poz. 1023). W odniesieniu do przestępstw przeciwko życiu i zdrowiu chodzi o ciężki uszczerbek na zdrowiu (art. 156 k.k.), a w odniesieniu do przestępstw przeciwko wolności seksualnej i obyczajności dotyczy to: zgwałcenia (wspólnie z inną osobą lub wobec małoletniego poniżej 15 lat lub wobec wstępnego, zstępnego, przysposobionego, przysposabiającego, brata lub siostry), również ze szczególnym okrucieństwem (art. 197 § 3–4 k.k.); wykorzystania seksualnego w przypadku bezradności, niepoczytalności osoby (art. 198 k.k.); seksualnego wykorzystania małoletniego (pedofilia i pedopornografia) (art. 200 k.k.). Także duchowny posiadający wiarygodną informację na temat możliwości popełnienia takiego przestępstwa, która nie objęta jest tajemnicą spowiedzi, ma obowiązek powiadomienia o tym organów ścigania.

wymiarom sprawiedliwości wpisuje się także instrukcja papieża Franciszka *Sulla riservatezza delle cause* [O poufności procedur prawnych] z 6 grudnia 2019 roku³⁹, wyłączająca w niektórych przypadkach sekret papieski⁴⁰, którym zgodnie z art. 30 *Normae de gravioribus delictis* w wersji z 2010 roku były objęte sprawy toczące się w przypadku najcięższych przestępstw. Zgodnie z reskryptem Franciszka tajemnica papieska nie dotyczy odtąd zgłoszeń, procesów i decyzji odnoszących się do przestępstw pedofilskich (por. *Sulla riservatezza delle cause*, art. 1; *Normae de gravioribus delictis* w wersji z 2021 roku, art. 28). Dotyczy to również współpracy z prowadzącymi procesy cywilne. Papież postanawia także, że „tajemnica urzędowa nie stoi na przeszkodzie w wypełnieniu zobowiązań wynikających z ustaw państwowych ustanowionych dla każdego miejsca, włącznie z ewentualnym zobowiązaniem do powiadomienia, jak również w spełnieniu podlegających wykonaniu żądań sądowych władz państwowych” (*Sulla riservatezza delle cause*, art. 4).

Jednocześnie należy pamiętać, że nie oznacza to zniesienia jakiegokolwiek tajemnicy. W instrukcji przypomniano, że „informacje mają być wykorzystywane w taki sposób, aby zagwarantować ich bezpieczeństwo, integralność i poufność zgodnie z kanonami 471 nr 2 KPK i 244 § 2 nr 2 KKKW, w celu ochrony dobrego imienia, wizerunku i prywatności wszystkich osób objętych postępowaniem” (por. *Sulla riservatezza delle cause*, art. 3)⁴¹. Także wydane przez Dykasterię Nauki Wiary

39 Segreteria di Stato, Istruzione *Sulla riservatezza delle cause*, 6.12.2019, https://www.vatican.va/roman_curia/secretariat_state/2019/documents/rc-seg-st-20191206_rescriptum_it.html (08.11.2021).

40 Segreteria di Stato, Rescriptum ex audientia. Instructio de secreto pontificio *Secreta continere*, „Acta Apostolicae Sedis” 66 (1974) nr 2, s. 89–92.

41 Coraz powszechniejszą praktyką polskiej prokuratury prowadzącej czynności sprawdzające w wyniku zawiadomienia o możliwości popełnienia przestępstwa, którą zgłasza podmiot kościelny, jest zwrócenie się o udostępnienie akt dochodzenia wstępnego, z powołaniem się na przepisy kodeksu postępowania karnego. Zob. Ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r. Kodeks postępowania karnego, Dz.U. Nr 89, poz. 555, z późn. zm. [dalej: k.p.k.]. Są to regulacje, w myśl których osoby prawne i fizyczne są zobowiązane do udzielenia pomocy na wezwanie organów prowadzących postępowanie karne, jeżeli bez tej pomocy przeprowadzenie „czynności procesowej” jest niemożliwe albo znacznie utrudnione (art. 15 § 3 k.p.k.). Dyskusyjny pozostaje fakt, czy czynności sprawdzające prokuratury, bądź czynności przygotowawcze w celu wszczęcia ewentualnego procesu karnego są *stricte* czynnościami procesowymi w rozumieniu kodeksu postępowania karnego, gdyż z takimi mamy do czynienia po jego formalnym wszczęciu. Bardziej zasadny wydaje się inny przepis, który przywołuje prokuratura, otrzymująca zawiadomienie o możliwości popełnienia przestępstwa, żądając, poprzez wydanie dokumentów, uzupełnienia w wyznaczonym terminie danych zawartych w zawiadomieniu o przestępstwie lub dokonania sprawdzenia faktów w tym zakresie (por. art. 307 § 1 k.p.k.).

Vademecum 2.0 przypomina, że „tajemnica urzędowa” obowiązuje już od momentu zgłoszenia przestępstwa władzy kościelnej (art. 30)⁴².

Nie wdając się w szczegółowe analizy, należy jednak przypomnieć, że na gruncie polskim powinno się to odbywać z poszanowaniem konstytucyjnej zasady autonomii i niezależności państwa i Kościoła (por. art. 25 ust. 3)⁴³ oraz odpowiednio stosowanej konkordatowej zasady o autonomii sądownictwa państwowego i kościelnego (por. art. 10 ust. 3–5)⁴⁴.

Wracając do motu proprio *Vos estis lux mundi*, trzeba przyznać, że ustawodawca tworzy w nim swego rodzaju system, który ułatwia zadanie „kościelnym sygnalistom”, wskazując, jak należy postępować w przypadku ujawnienia się bezprawnych działań przełożonych, których znamiona opisano w kan. 1378 § 2 KPK 1983⁴⁵ oraz w art. 1 *Come una madre amorevole*.

W system ten wpisuje się także obowiązek utworzenia w diecezjach stabilnego systemu (urzędy lub biura) w celu składania powiadomień, co ma ułatwić to zadanie także potencjalnym „sygnalistom”, czyli osobom pochodzącym z wnętrza Kościoła, w tym zależnych od biskupów duchownych i zależnych od przełożonych członków instytutów życia konsekrowanego, a nie tylko ofiarom nadużyć⁴⁶. Nawiązując do hierarchicznej zależności, ale i do współpracy, na ordynariusza, który otrzymał zawiadomienie, nałożono obowiązek niezwłocznego powiadomienia o tym ordynariusza miejsca wydarzenia oraz ordynariusza sprawcy, którzy mają

42 Dykasteria Nauki Wiary, *Vademecum* dotyczące wybranych kwestii proceduralnych w zakresie postępowania w przypadkach nadużyć seksualnych popełnianych przez duchownych wobec małoletnich, 16.07.2020, Wer 2.0, https://www.vatican.va/roman_curia/congregations/cfaith/ddf/rc_ddf_doc_20220605_vademecum-casi-abuso-2.0_pl.html (08.11.2023) [dalej: *Vademecum*].

43 Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej, Dz.U. z 1997 r. Nr 78, poz. 483.

44 Konkordat między Stolicą Apostolską i Rzeczpospolitą Polską, podpisany w Warszawie dnia 28 lipca 1993 r., Dz.U. z 1998 r. Nr 51, poz. 318.

45 Znowelizowany kanon, który poprzednio oznaczony był numerem 1389 § 2, po zmianie, która obowiązuje od 8 grudnia 2021 roku, stanie się kan. 1378 § 2, w brzmieniu: „Kto zaś, wskutek zawnionego zaniedbania, podejmuje lub pomija bezprawnie z czyjąś szkodą lub zgorzeniem akt władzy kościelnej lub akt odnoszący się do urzędu lub zadania, powinien być sprawiedliwie ukarany, zgodnie z przepisem kan. 1336 § 2–4, z zachowaniem obowiązku naprawienia szkody” (tłumaczenie nieoficjalne).

46 W motu proprio nie nakłada się tego obowiązku na instytuty życia konsekrowanego i stowarzyszenia życia apostołowego. Można więc założyć, że wspomniane instytuty i stowarzyszenia takiego obowiązku nie posiadają. W diecezjach obowiązek ten powinien być wypełniony w ciągu roku, licząc od daty wejścia w życie pierwszej wersji motu proprio *Vos estis lux mundi* z 9 maja 2019 roku, a więc do 1 czerwca 2020 roku. Por. D. Borek, *Obowiązek powiadomienia o przestępstwie*, s. 32.

zająć się dalej sprawą⁴⁷. Wydaje się, że nic nie stoi na przeszkodzie, aby ordynariusz przekazał też stosowną informację do powołanego w danej diecezji urzędu lub biura przyjmującego takie zgłoszenia⁴⁸.

Rozwiązania zaproponowane przez autora *Vos estis lux mundi* mają sprzyjać ochronie wspólnoty, a także transparentności procedur w przypadku ujawnienia się przestępstwa, tak by nie narazić się na zarzut ich ukrywania czy tuszowania. W ostatnich miesiącach byliśmy świadkami zastosowania środków dyscyplinarnych i pokut na niektórych biskupów polskich, zarówno pełniących obowiązki, jak i emerytowanych. W komunikatach wydawanych przez Nuncjaturę Apostolską powtarzającą się formułą było: „Działając na podstawie przepisów Kodeksu Prawa Kanonicznego oraz motu proprio Papieża Franciszka *Vos estis lux mundi*, Stolica Apostolska – w następstwie formalnych zgłoszeń [...], w wyniku zakończonego dochodzenia podjęła [...] następujące decyzje”⁴⁹. Nie wiemy, ilu z tych zgłoszeń

47 W nowej wersji *Vos estis lux mundi* zostało dookreślone, że o ile ordynariusz, który otrzymał wiadomość o zdarzeniu, i ordynariusz miejsca, gdzie ono zaistniało, nie ustalą inaczej, procedurę kanonicznego dochodzenia wstępnego powinien wszcząć ten drugi (art. 2 § 3). Jest to ważne doprecyzowanie w stosunku do poprzedniej wersji motu proprio, które zapobiega, szczególnie przy skomplikowanych przypadkach, „przerzucaniu” kompetencji. Wydane przez Dykasterię Nauki Wiary *Vademecum* 2.0 poleca, aby zainteresowani ordynariusze „komunikowali się i współpracowali ze sobą, aby uniknąć konfliktów kompetencji bądź powielania tych samych działań, zwłaszcza jeżeli duchowny, którego sprawa dotyczy, jest zakonnikiem” (art. 22). Nieco dalej, powołując się na art. 2 § 3 *Vos estis lux mundi*, zobowiązuje się ordynariusza, który otrzymuje wiadomość o przestępstwie, do bezzwłocznego przekazania jej „ordynariuszowi lub hierarsze miejsca, w którym miało dojść do zdarzenia, jak również ordynariuszowi lub hierarsze własnemu osoby, której zgłoszenie dotyczy, tj. w przypadku zakonnika, jego przełożonemu wyższemu, jeżeli jest ordynariuszem własnym, a w przypadku duchownego diecezjalnego, ordynariuszowi diecezji lub biskupowi eparchii jego inkardynacji. Jeżeli ordynariusz lub hierarcha miejsca nie jest jednocześnie ordynariuszem lub hierarchą własnym, zalecane jest, by nawiązali oni ze sobą kontakt i ustalili, kto będzie prowadził dochodzenie. Jeżeli zgłoszenie dotyczy członka instytutu życia konsekrowanego lub stowarzyszenia życia apostolskiego, wyższy przełożony powinien poinformować także najwyższego przełożonego, a w przypadku instytutów i stowarzyszeń na prawie diecezjalnym również właściwego biskupa” (art. 31). To bardzo ważne zadania w kontekście ewentualnych zaniechań obowiązków, wynikających z kan. 1717 KPK i kan. 1468 KKKW [kodeksu kanonów Kościołów wschodnich – przyp. red.], zgodnie z którym „zadanie dochodzenia wstępnego należy do ordynariusza lub hierarchy, który otrzymał wiadomość o przestępstwie, lub też do osoby przez niego wskazanej. Ewentualne zaniechanie tego obowiązku może stanowić przestępstwo ścigane na podstawie Kodeksu Prawa Kanonicznego i motu proprio «Come una madre amorevole», jak również art. 1 § 1, b VELM” (art. 21).

48 Por. D. Borek, *Obowiązek powiadomienia o przestępstwie*, s. 29.

49 Por. np. Nuncjatura Apostolska w Polsce, Komunikat w sprawie arcybiskupa seniora gdańskiego Sławoja Leszka Głódzia, 29.03.2021, N. 5733/21, <https://nuncjatura.pl/2021/03/29/>

dokonało „kościelnych sygnalistów”, ale z pewnością świadczy to o konkretnej aplikacji przyjętych norm.

Jak zauważają komentatorzy zmian, „tak szerokie określenie kręgu osób, wobec których stosuje się prawo, a zwłaszcza wyakcentowanie odpowiedzialności przełożonych wspólnot i biskupów Kościołów lokalnych, to nowa jakość, która powinna zaowocować większą dbałością o ochronę osób małoletnich w Kościele”⁵⁰. Jednakże słabością w ochronie samego „sygnalisty” jest to, że mimo nałożenia obowiązku zawiadomienia o przestępstwie, zaniedbania tego obowiązku nie obwarowano w *Vos estis lux mundi* żadną sankcją. Jak zauważa Dariusz Borek, ten mankament może być spowodowany tym, że motu proprio nie wprowadza żadnych zmian w zakresie materialnego prawa karnego⁵¹.

Kilka refleksji w omawianej materii należy poświęcić przywołanemu już wcześniej *Vademecum*, którego drugą wersję w czerwcu 2022 roku opublikowała Dykasteria Nauki Wiary. Dotyczy ono wybranych kwestii proceduralnych w zakresie postępowania w przypadkach nadużyć seksualnych popełnianych przez duchownych wobec małoletnich. Chociaż *Vademecum* „nie stanowi tekstu normatywnego, ani nie jest nowelizacją obowiązujących w tej materii przepisów, a jego zadaniem jest lepsze objaśnienie toku postępowania” (*Vademecum*, Wstęp), które jest właściwe w przypadku przestępstw o charakterze pedofilnym, jego zapisy należy traktować jako *modus procedendi* w tego typu przypadkach. W interesującym nas temacie dokonywania zgłoszeń, także przez potencjalnych „sygnalistów”, warto zwrócić uwagę na to, że kongregacja za *notitia criminis* uważa „każdą informację o możliwym przestępstwie, która w jakikolwiek sposób dotrze do ordynariusza lub hierarchy. Nie jest konieczne, aby miała ona formę formalnego zgłoszenia” (art. 9). Oprócz domniemanej ofiary, czy też jej opiekunów, zgłoszenia mogą dokonać także inne osoby, które utrzymują, iż mają wiedzę o zdarzeniach. Informacja może dotrzeć do ordynariusza lub hierarchy podczas wykonywania przez niego obowiązku nadzoru, jakim jest np. wizytacja kanoniczna (por. art. 10). Jednakże warto pamiętać, że „spoczywający na ordynariuszu czy hierarsze obowiązek nadzoru nie przewiduje tego, by prowadził on stałą kontrolę o charakterze dochodzeniowym wobec podległych sobie duchownych. Nie pozwala mu jednakże na zwalnianie się od tego,

komunikat-dotyczacy-abp-slawa-leszka-glodzia/ (o8.11.2021); Nuncjatura Apostolska w Polsce, Komunikat w sprawie biskupa seniora kaliskiego Edwarda Janiaka, 29.03.2021, N. 5734/21 <https://nuncjatura.pl/2021/03/29/komunikat-dotyczacy-bp-edwarda-janiaka/> (o8.11.2021).

50 W. Rzeszowski, *Dla ochrony małoletnich w Kościele*, „Pastores” 92 (2021) nr 3, s. 149.

51 Por. D. Borek, *Obowiązek powiadomienia o przestępstwie*, s. 31.

by być na bieżąco poinformowanym o ich zachowaniu w tym względzie, zwłaszcza jeżeli dowiedział się o podejrzeniach, gorszących zachowaniach czy postępowaniu stanowiącym poważne naruszenie porządku” (art. 15). Zaniedbanie przez niego tego obowiązku naraziłoby go na odpowiedzialność karną.

Autorzy *Vademecum* przypominają ponadto, że także wówczas „jeżeli nie ma wyraźnego obowiązku prawnego, władza kościelna powinna zawiadomić właściwe władze państwowe o każdym przypadku, w którym uzna to za niezbędne dla ochrony osoby pokrzywdzonej lub innych osób małoletnich przed ryzykiem narażenia na kolejne przestępstwa” (art. 17). To także wpisuje się w system reagowania na zgłoszone przypadki, które mają charakter przestępczy.

3.3. Prawo partykularne

W analizie źródeł prawa partykularnego w interesującej nas materii ograniczymy się do dokumentu wydanego w 2014 roku i dwukrotnie nowelizowanego przez Konferencję Episkopatu Polski, który mimo mylącej nazwy, jest niewątpliwie ustawą kościelną. Chodzi mianowicie o *Wytyczne dotyczące wstępnego dochodzenia kanonicznego w przypadku oskarżeń duchownych o czyny przeciwko szóstemu przykazaniu Dekalogu z osobą niepełnoletnią poniżej osiemnastego roku życia*⁵². Już w 2009 roku polscy biskupi wydali *Wytyczne*, które miały przyjąć z pomocą osobom prowadzącym dochodzenie wstępne⁵³. Po uwzględnieniu kolejnych doświadczeń Kościoła powszechnego, a szczególnie *Wytycznych* Prefekta Kongregacji Nauki Wiary z 16 maja 2011 roku, polskie *Wytyczne* zostały w 2014 roku wydane

⁵² Konferencja Episkopatu Polski, *Wytyczne dotyczące wstępnego dochodzenia kanonicznego w przypadku oskarżeń duchownych o czyny przeciwko szóstemu przykazaniu Dekalogu z osobą niepełnoletnią poniżej osiemnastego roku życia*, https://episkopat.pl/wp-content/uploads/2020/07/Wytyczne_nowelizacja_2019.pdf (09.11.2021) [dalej: *Wytyczne*]. Opracowane przez polską Konferencję Biskupów normy zostały uchwalone zgodnie z poleceniem wyrażonym w okólniku Kongregacji Nauki Wiary z 3 maja 2011 roku. Dykasterium to wskazało biskupom na konieczność opracowania stosownych norm, które powinny także uwzględniać prawo obowiązujące w danym kraju i uzyskać recognitio Stolicy Apostolskiej. Por. Congregazione per la Dottrina della Fede, Lettera circolare per aiutare le Conferenze Episcopali nel preparare linee guida per il trattamento dei casi di abuso sessuale nei confronti di minori da parte di chierici, 3.05.2011, w: *Enchiridion Vaticanum*, t. 27, Bologna 2011, s. 256–263; Congregazione per la Dottrina della Fede, Lettera del Cardinale William Levada per la presentazione della circolare alle Conferenze Episcopali sulle linee guida per i casi di abuso sessuale nei confronti di minori da parte di chierici, https://www.vatican.va/roman_curia/congregations/cfaith/documents/rc_con_cfaith_doc_20110503_levada-abuso-minori_it.html (09.11.2021).

⁵³ Por. D. Borek, *Przestępstwa zastrzeżone*, s. 247.

i ogłoszone na nowo mocą uchwały Konferencji Biskupów, jako obowiązujące w Kościele katolickim w Polsce⁵⁴.

Od czasu promulgacji *Wytyczne* Konferencji Episkopatu Polski były dwukrotnie nowelizowane, a zmiany te dotyczyły interesującej nas kwestii dokonywania i przyjmowania doniesień. Pierwsza z nich związana była ze wspomnianą wyżej nowelizacją art. 240 k.k., dokonaną w 2017 roku⁵⁵, druga natomiast została wprowadzona w 2019 roku w związku z obowiązkami w kwestii przyjmowania zgłoszeń, nałożonymi przez papieża Franciszka w motu proprio *Vos estis lux mundi*.

Nowelizacja z 2017 roku włączyła normę prawa państwowego do prawa kanonicznego. Wzmocniony został zatem obowiązek denuncjacji wobec organów ścigania przestępstw o charakterze seksualnym wobec małoletnich⁵⁶, stając się – niezależnie od prawa polskiego – także obowiązkiem kanoniczno-prawnym.

Prawodawca kościelny, nakazując przełożonemu kościelnemu zgłoszenie takich przestępstw za pośrednictwem pełnomocnika właściwemu organowi powołanemu do ścigania przestępstw, znacznie poszerza katalog obowiązkowych danych, które należy podać w pisemnym zgłoszeniu. Są to dane domniemanego sprawcy, ogólny opis czynu zabronionego, imię i nazwisko domniemanego pokrzywdzonego, dane osoby, od której uzyskano informacje (*Wytyczne*, art. 1a ust. 2). Prawo polskie, w świetle doktryny prawniczej i orzecznictwa obowiązkiem denuncjacji zawartym w art. 240 k.k. obejmuje wyłącznie fakt zgłoszenia, które nawet może być anonimowe⁵⁷, oraz wskazanie przez zgłaszającego na środki dowodowe, które uprawdopodobniają jego twierdzenie⁵⁸.

Niestety, w przeciwieństwie do ustawodawcy polskiego, prawodawca kościelny nie obwarował zaniechania tego obowiązku sankcją karną. Innym poważnym uchybieniem jest, wynikające z lektury *Wytycznych*, objęcie prawnokarnym

⁵⁴ Konferencja Episkopatu Polski, Uchwała nr 13/366/2014 z dnia 8 października 2014 r., „Akta Konferencji Episkopatu Polski” 27 (2015), s. 38.

⁵⁵ Konferencja Episkopatu Polski, Uchwała nr 5/376/2017 z dnia 6 czerwca 2017 r., https://episkopat.pl/wp-content/uploads/2017/07/KEP_wytyczne_z_aneksami.NOWELIZACJA.2017-1.pdf (11.11.2021).

⁵⁶ *Wytyczne* we wstępie do Aneksu 2 używają błędnego, z punktu widzenia języka kanonicznego, określenia „osoba niepełnoletnia poniżej osiemnastego roku życia”.

⁵⁷ Por. A. Herzog, *Komentarz do art. 240, w: Kodeks karny. Komentarz*, red. R. Stefański, Warszawa 2017, nr 6; K. Dudka, *Anonim a wszczęcie postępowania karnego*, „Prokuratura i Prawo” 4 (2005), s. 55–62.

⁵⁸ Zob. W. Zalewski, *Komentarz do art. 240, w: Kodeks karny. Część szczególna, t. 2: Komentarz do artykułów 222–316*, red. M. Królikowski, R. Zawłocki, Warszawa 2013, iii/6.

obowiązkiem denuncjacji jedynie wiadomości uzyskanych po wejściu w życie ustawy. Taki pogląd prawodawcy kościelnego należałoby uznać za błędny, chociażby w świetle wykładni gramatycznej, właściwej dla tekstu prawa karnego materialnego. Ustawodawca państwowy użył bowiem w art. 240 k.k. zwrotu „kto, mając wiarygodną wiadomość”, wskazując przez czasownik niedokonany na czynność trwającą. Jego brzmienie, a co za tym idzie także interpretacja, są zatem różne od używanych w innych aktach normatywnych określeń: „kto dowiedziawszy się” (art. 304 k.p.k.) czy „kto powziął wiadomość” (art. 910 § 4 k.c.⁵⁹)⁶⁰.

Jak zauważa Piotr Kroczek, samo rozwiązanie polegające na włączeniu normy polskiego prawa do prawa kanonicznego należy ocenić bardzo wysoko. Obowiązek denuncjacji ma w ten sposób dwa źródła normatywne, co zwiększa prawdopodobieństwo jego realizacji, czyli zachowania oczekiwanego przez ustawodawcę polskiego, a także naśladowującego go prawodawcę kościelnego⁶¹.

Pierwsza nowelizacja *Wytycznych* nie przewidziała jednakże obowiązku denuncjacji w przypadku, gdy prawdopodobna wiadomość o przestępstwie dotyczyła dokonania go przez przełożonego kościelnego. Wskazywała jedynie na możliwość otrzymania jej przez niego, rozumiejąc pod tym określeniem odpowiednio biskupa diecezjalnego lub wyższego przełożonego zakonnego, a sprawcę określając jako duchownego (por. *Wytyczne*, Aneks 2, art. 1). Według owych *Wytycznych* „w sposób analogiczny, *mutatis mutandis*, należy postępować w przypadkach nadużyć przeciwko szóstemu przykazaniu z osobą niepełnoletnią poniżej osiemnastego roku życia popełnionych przez osoby konsekrowane lub innych świeckich, działających w strukturach Kościoła” (art. 18).

Obowiązek denuncjacji wprowadzono dopiero w drugiej nowelizacji, z 2019 roku, w której chodziło o uwzględnienie polecenia papieża Franciszka z motu proprio *Vos estis lux mundi*, aby utworzyć system składania powiadomień o domniemanych przestępstwach na tle seksualnym wobec małoletnich, popełnionych przez duchownych lub członków instytutów życia konsekrowanego czy stowarzyszeń życia apostołskiego. Nowela z 2019 roku nakazuje ustanowienie w diecezjach, ale

⁵⁹ Ustawa z dnia 23 kwietnia 1964 r. Kodeks cywilny, Dz.U. Nr 16, poz. 93, z późn. zm.

⁶⁰ Por. P. Kroczek, *Kilka uwag do znowelizowanych „Wytycznych” Konferencji Episkopatu Polski w kontekście zasad techniki legislacyjnej oraz znowelizowanego art. 240 § 1 kodeksu karnego*, „*Annales Canonici*” 13 (2017), s. 91–107. Autor podaje w cytowanym artykule także inne przemawiające za tym argumenty oraz dokonuje krytycznej analizy nowelizacji *Wytycznych* dokonanej przez KEP w 2017 roku.

⁶¹ Por. P. Kroczek, *Kilka uwag do znowelizowanych „Wytycznych”*, s. 96.

także w kleryckich instytutach życia konsekrowanego na prawie papieskim oraz kleryckich stowarzyszeniach życia apostołskiego na prawie papieskim w Polsce, delegata ds. ochrony dzieci i młodzieży, którego zadaniem będzie m.in. przyjmowanie zgłoszeń, a następnie kierowanie ich do „właściwego przełożonego”⁶² lub „właściwej władzy kościelnej” (Uchwała nr 14/384/2019, art. 1 p. 2b). Przepisy te należy stosować odpowiednio w przypadku, gdy sprawcą będzie hierarchiczny przełożony.

Nowością jest postępowanie w przypadku podejrzenia o popełnienie przestępstwa nadużycia władzy przez wyższych⁶³ przełożonych kościelnych, o których mowa w art. 6 motu proprio *Vos estis lux mundi*, które polega na działaniach lub zaniechaniach mających na celu zakłócenie lub uniknięcie dochodzeń świeckich lub kanonicznych, zarówno administracyjnych, jak i karnych, przeciwko duchownym lub zakonnikom. W takich przypadkach zgłoszenie powinno zostać skierowane bezpośrednio do władzy określonej w art. 8–10 *Vos estis lux mundi* albo bezpośrednio do Stolicy Apostolskiej. Można tego dokonać wprost albo za pośrednictwem nuncjusza apostołskiego (Uchwała nr 14/384/2019, art. 1 p. 2c).

W kwestii powiadomienia państwowych organów ścigania nowelizacja z 2019 roku nie wprowadza żadnych zmian. Należy w tym miejscu podkreślić, że treścią zawiadomienia kierowanego do państwowych organów ścigania nie mogą być wiadomości pozyskane w sakramencie spowiedzi. Analogicznie *Wytyczne* traktują wiedzę uzyskaną w ramach kierownictwa duchowego (por. *Wytyczne*, art. 17).

4. Hierarchiczna zależność a ochrona „sygnalisty”

Doniesienie dotyczące czyjegoś bezprawnego działania nie należy do zadań łatwych i przynoszących społeczne uznanie. Na dodatkowe utrudnienie narażone są osoby,

62 Konferencja Episkopatu Polski, Uchwała nr 14/384/2019 z dnia 8 października 2019 r. w sprawie nowelizacji *Wytycznych dotyczących wstępnego dochodzenia kanonicznego w przypadku oskarżeń duchownych o czyny przeciwko szóstemu przykazaniu Dekalogu z osobą niepełnoletnią poniżej osiemnastego roku życia*, art. 1 p. 2a, „Akta Konferencji Episkopatu Polski” (2019) nr 31, s. 260.

63 Borek zwraca uwagę, że w art. 6 *Vos estis lux mundi* jest mowa o najwyższych przełożonych, podczas gdy Uchwała nr 14/384/2019 używa terminu „wyższy przełożony”. Mając na uwadze treść kan. 620 i kan. 622 KPK 1983, należy przyjąć, że istnieje różnica pomiędzy przełożonym najwyższym i wyższym. Dlatego też sposób procedowania przewidziany w art. 10 *Vos estis lux mundi* należy zastosować tylko w odniesieniu do tych przełożonych zakonnych, którym przysługuje tytuł przełożonego najwyższego. Będzie tutaj chodzić o instytuty na prawie papieskim. Por. D. Borek, *Obowiązek powiadomienia o przestępstwie*, s. 33, przyp. 87.

które dokonują doniesień na własnych przełożonych. Jeszcze bardziej skomplikowane jest to w przypadku społeczności o ustroju hierarchicznym, do których należy także Kościół katolicki.

Hierarchia władzy rządzenia, związana w Kościele z sakramentem święceń, obejmuje stopień najwyższy (biskup Rzymu, Kolegium Biskupów, pozostające z nim w jedności i pod jego przewodnictwem), na którym biskup Rzymu sprawuje władzę za pośrednictwem Kurii Rzymskiej względem całego Kościoła powszechnego oraz legatów papieskich względem Kościołów partykularnych w poszczególnych krajach. Na stopniu Kościoła partykularnego hierarchicznym zwierzchnikiem pozostaje biskup diecezjalny i zrównani z nim w prawie zwierzchnicy Kościołów partykularnych. Istnieją także ustanowione przez Kościół organy władzy pośredniej między biskupem Rzymu i biskupami diecezjalnymi. Stanowią je konferencje biskupów i metropolici (por. kan. 435 KPK 1983). Na szczeblu Kościoła partykularnego istnieją również organy władzy podległe biskupowi diecezjalnemu, a są nimi wikariusz generalny, wikariusz biskupi, dziekan, proboszcz, kapelan, rektor kościoła⁶⁴.

Duchowieństwo jest zatem zhierarchizowanym stanem osób, które przyjęły święcenia, a w pełnej wspólnoty z Kościołem katolickim pozostają ci, którzy oprócz wyznawania wiary i przyjmowania sakramentów uznają kościelne zwierzchnictwo (art. 205 KPK 1983).

Soborowa konstytucja *Lumen gentium* przypomina, że „prezbiterzy [...] w wykonywaniu swej władzy zależni są od biskupów” (nr 28). Kodeksowa norma przypomina natomiast wikariuszom generalnym i biskupim, że „nie powinni [...] nigdy działać wbrew woli i zamierzeniom biskupa diecezjalnego” (kan. 480 KPK 1983).

Zależność taka oraz niedziałanie wbrew woli i zamierzeniom przełożonego nie oznaczają jednak niemożności działania w przypadku, gdy przełożony dopuszcza się działania bezprawnego. Co więcej, z dokonanej wyżej analizy wynika, że działanie to jest w takich przypadkach konieczne. Szczególne uprawnienia i obowiązki w tej kwestii, chociaż dotyczącej jedynie materii *de sexto*, zawarto w motu proprio *Vos estis lux mundi*.

Dokument ten zawiera przepisy dotyczące ochrony osoby składającej doniesienie. Zabronione jest szkoderstwo, represje lub dyskryminacja z powodu złożenia zawiadomienia. Takie zachowanie może zostać potraktowane jako działania mające na celu zakłócanie lub uniknięcie dochodzeń cywilnych lub kanonicznych,

64 Por. J. Krukowski, *Hierarchia kościelna*, kol. 888.

administracyjnych lub karnych w odniesieniu do sprawców (por. *Vos estis lux mundi*, art. 4 § 2)⁶⁵. Osobie składającej zawiadomienie nie można również narzucać żadnego obowiązku milczenia w stosunku do treści tego zawiadomienia (*Vos estis lux mundi*, art. 4 § 3). Również w instrukcji *Sulla riservatezza delle cause* papież postanawia, że osobie dokonującej zgłoszenia „nie można narzucić żadnego zobowiązania do milczenia w odniesieniu do faktów związanych ze sprawą” (art. 5).

Także nienormatywny tekst *Vademecum* Dykasterii Nauki Wiary, wskazując na tajemnicę urzędową, jednocześnie przypomina, że osobie zgłaszającej zdarzenie, nie wolno narzucać żadnego obowiązku milczenia odnośnie do faktów (por. art. 30).

Powyższe zapisy w kwestii ochrony informatora, zakazujące działań odwetowych oraz przemilczania posiadanych wiadomości, poniekąd naśladują ustawodawcę państwowego, który daje prokuratorskie uprawnienie nadania donoszącemu z wnętrza organizacji statusu „sygnalisty”, by uchronić go przed działaniami pracodawcy, mającymi na celu ukaranie go, poprzez stosowanie niekorzystnych dla pracownika środków (jak zwolnienie, zmiana warunków umowy, pozbawienie premii itp.)⁶⁶.

W kwestii ochrony autora doniesienia o bezprawnym działaniu niebagatelne znaczenie ma obwarowanie takiego obowiązku sankcją karną w przypadku jego zaniechania. Niestety, stwarzające w sposób najbardziej systemowy obowiązek denuncjacji dotyczący przełożonych motu proprio *Vos estis lux mundi*, podobnie jak i wcześniejszy dokument *Come una madre amorevole* dotyczący Kościoła powszechnego, a także polskie *Wytyczne*, nie przewidywały ukarania tego, kto nie zawiadomi o przestępstwie, czy też bezprawnych działaniach i zaniechaniach przełożonego.

Inaczej rozwiązane zostało to w polskim prawie państwowym, przy nowelizacji art. 240 k. k., w którym za brak zawiadomienia o przewidzianych w tym artykule przestępstwach przewidziano karę pozbawienia wolności do lat trzech.

Osobom, które z ramienia Kościoła stykają się z informacjami dotyczącymi takich przestępstw, rozwiązanie to „może pomóc w uniknięciu sytuacji narażenia się na sankcję prawnokarną z powodu ignorancji lub niechęci współpracy z organami powołanymi do ścigania przestępstw”⁶⁷.

65 Wyjątkiem będzie ukaranie autora fałszywego doniesienia o przestępstwie solicytacji lub oszczerczego doniesienia przełożonemu o przestępstwie lub naruszeniu czyjegoś dobrego imienia, o czym w kan. 1390 KPK 1983 i 1452 i 1454 KKKW. Por. *Vos estis lux mundi*, art. 4 § 2.

66 Ustawa o jawności życia publicznego (projekt), art. 2 ust. 1 pkt 15.

67 P. Kroczek, *Kilka uwag do znowelizowanych „Wytycznych”*, s. 97.

W związku z dotychczasowym brakiem przepisów o sankcji karnej na forum kościelnym za zaniechanie denuncjacji o przestępstwie ze szczególną satysfakcją należy powitać nowelizację na gruncie kanonicznego prawa karnego, dokonaną w obrębie kan. 1371, poprzez dodanie do niego § 6, w którym ustawodawca postanawia: „Kto nie zawiadamia o przestępstwie, mimo że jest do tego zobowiązany na podstawie ustawy kanonicznej, powinien być ukarany, zgodnie z przepisami kan. 1336 § 2–4, z dodaniem także innych kar w zależności od ciężkości przestępstwa”⁶⁸.

Przywołana norma z pewnością dostarcza mocnej przesłanki do wywiązania się z obowiązku denuncjacji i przyczyni się do ochrony prawnokarnej „kościelnych sygnalistów”, choć z pewnością nie zabezpieczy ich przed potencjalnymi przykrościami, które mogą ich spotkać w związku z jego wypełnieniem w zhierarchizowanej społeczności Kościoła katolickiego.

Zakończenie

Analizując teksty normatywne wydane w ostatnich latach tak przez ustawodawcę powszechnego, jak i partykularnego, jakim w tym przypadku jest Konferencja Episkopatu Polski, można zauważyć stale rosnącą świadomość potrzeby adekwatnego reagowania na nadużycia w Kościele. Podobny wydźwięk mają dokumenty niebędące ustawami, ale wydawane w celu ich odpowiedniej aplikacji.

Niewątpliwie do pierwszych kroków zmierzających do ukarania sprawcy, jak też i ochrony wspólnoty Kościoła przed nadużyciami i przestępstwami, nie tylko na tle seksualnym, należy doniesienie dokonane przez tego, kto posiada wiedzę na ich temat.

Kanoniczy obowiązek denuncjacji wynika najwyraźniej z ostatniej nowelizacji Księgi VI kodeksu prawa kanonicznego, a konkretnie kan. 1371 § 6 KPK 1983 (brzmienie po nowelizacji). Jego zaniechanie zostało obwarowane sankcją karną, czego brakowało we wcześniejszych regulacjach. Nowe przepisy zawarte w Księdze VI kodeksu zwiększają ochronę wspólnoty, co było jednym z kryteriów przyświecających reformie⁶⁹. Ma ona bowiem, jak wyjaśnia papież Franciszek w konstytucji *Pascite gregem Dei*, przez którą ją ogłasza, zaradzić także zaniedbaniom pasterzy.

⁶⁸ Kan. 1371 § 6 KPK 1983, norma obowiązująca od 8 grudnia 2021 roku (tłumaczenie nieoficjalne).

⁶⁹ Por. *Papież wprowadził nowe unormowania kar w Kościele*, <https://www.ekai.pl/papiez-wprowadzil-nowe-unormowania-kar-w-kosciele/> (16.11.2021).

Brak stosowania przez nich procedur karnych, zdaniem papieża, jasno pokazuje, że nie wykonują oni swojej funkcji sprawiedliwie i wiernie⁷⁰.

Na gruncie obecnego stanu prawnego Kościoła katolickiego istnieje więc możliwość działania dla wszelkiego rodzaju „sygnalistów”, wywodzących się z jego wnętrza. Motu proprio *Vos estis lux mundi* zawiera również zapisy, które grożą sankcją także tym, którzy staraliby się powstrzymać „sygnalistów” przed ujawnieniem prawdy, jej przemilczeniem, albo też podejmowali działania mające na celu szkodzenie im, represjonowanie ich lub dyskryminowanie. Jest to zasadne w społeczności, w której występuje hierarchiczna zależność.

Problemem pozostaje jednak społeczny odbiór sygnalisty, którego nie zmieniają automatycznie żadne regulacje. W naszej rzeczywistości wynika to również z historycznego obciążenia. W minionym systemie komunistycznym informowanie czy zawiadamianie o nieprawidłowościach często kojarzyło się z donosicielstwem czy byciem wręcz „kapusiem”, a więc kimś działającym nieetycznie, niezgodnie z zasadami współżycia społecznego. Zakorzeniony brak zaufania do społeczeństwa i państwa, a także do instytucji Kościoła i niektórych jego mechanizmów, wśród których zależność od przełożonych wybija się na pierwsze miejsce, sprawia, że wciąż pokutują postawy przemilczania prawdy, przeciwne jej ujawnianiu. Zamiast ewangelicznej zasady: „poznacie prawdę, a prawda was wyzwoli” (J 8, 32), hołduje się opacznie rozumianej zasadzie: „nie należy kłaść własnego gniazda”, a także syndromowi „oblężonej twierdzy”, odczytując wszelkie działania, w tym pochodzące z wnętrza wspólnoty, mające na celu rozwiązanie problemów, jako „atak na Kościół”.

Tymczasem na działalność „kościelnych sygnalistów” należy patrzeć jako na przejaw świadomej współodpowiedzialności za dobro wspólne Kościoła i troskę o jego wspólnotę i cel ostateczny, jakim jest *salus animarum* każdego człowieka, w tym także zbawienie duszy sprawcy nadużyć. Drugie znaczenie łacińskiego rzeczownika *salus* to obok „zbawienia” także „zdrowie”. Ujawnianie nadużyć i przestępstw należy zatem traktować jako drogę do uzdrowienia wspólnoty. Innym przejawem zdrowia wspólnoty jest to, jak reaguje ona na zgłoszenia. Jeśli są one rozpatrywane, a „sygnalista” nie musi obawiać się odwetu, to oznacza, że jest ona zdrowa.

Do takiego rozumienia roli „sygnalisty” dochodzi się jednak w procesie wychowania wszystkich członków wspólnoty. Należy mieć nadzieję, że nowe regulacje przyczynią się do tego procesu, wszak jedną z funkcji prawa jest funkcja

70 Franciszek, Konstytucja apostolska *Pascite gregem Dei*, 23.05.2021.

wychowawcza. W tym przypadku przybiera ona charakter prewencyjny. Spełni swoją rolę wtedy, gdy ze względu na upowszechnienie we wspólnocie Kościoła dezaprobaty dla czynów przestępczych, nadużyć władzy czy zaniechań w działaniu, także poprzez ich ujawnianie w celu rozwiązania problemu, zmniejszy się częstotliwość ich popełniania.

ABSTRACT

Hierarchical dependence and unlawful actions of a superior. “Whistleblower” in the Church

The article is devoted to the reflection on the functioning of the figure of the “whistleblower” in the structures of the Catholic Church. State law defines this concept as an employee of an enterprise or a member of an institution who, by revealing irregularities in their operation, and especially unlawful activities committed by their management, uses the protection granted to him by law enforcement agencies.

Although the individual institution of a “whistleblower” is alien to the order of the Church law, it nevertheless provides solutions allowing for informing about unlawful activities, including those committed by the Church superior.

The reflection should take into account the hierarchical constitution of the Catholic Church, which means a number of church entities having appropriate authority, ordered according to the degrees and subordination of hierarchically lower organs, to superior organs, both at the level of the universal and particular Church.

In the event that the superior, sometimes referred to as the Ordinary and / or the Local Ordinary (can. 134 CIC 1983), takes an action contrary to the law or fails to fulfill obligations arising from a legal norm, which will be equivalent to an unlawful act, the ecclesiastical “whistleblower” can and should inform about such cases the competent authorities.

After explaining the meaning of the figure of the “whistleblower” under civil law, an attempt was made to adapt this concept to the canon law system. Later in the study, the code-based sources of the right/obligation were analyzed to make reports in the Church. A special place has been devoted to the latest changes contained in the canonical provisions of universal scope.

Keywords: hierarchical constitution of the Church, superior, whistleblower, illegal activity

ABSTRAKT

**Hierarchiczna zależność a bezprawne działanie przełożonego.
„Sygnalista” w Kościele**

Artykuł został poświęcony refleksji na temat funkcjonowania w strukturach Kościoła katolickiego instytucji „sygnalisty”. Pojęciem tym, w prawie państwowym, określa się pracownika lub współpracownika przedsiębiorstwa, czy też członka organizacji, który ujawniając nieprawidłowości w ich działaniu, a szczególnie bezprawne czynności, których dopuszcza się ich kierownictwo, korzysta z ochrony przyznanej mu przez organy ścigania.

Chociaż sama instytucja sygnalisty jest obca porządkowi prawa kościelnego, to jednak przewidziano w nim rozwiązania pozwalające na informowanie o działaniach bezprawnych, w tym także tych, których dopuszcza się kościelny przełożony.

W podjętej refleksji należało uwzględnić hierarchiczny ustrój Kościoła katolickiego, który oznacza szereg podmiotów kościelnych wyposażonych w odpowiednią władzę, uporządkowany według stopni i podległości organów niższych hierarchicznie organom nadrzędnym, tak na szczeblu Kościoła powszechnego, jak i partykularnego.

W przypadku gdy przełożony, określany niekiedy mianem ordynariusza i/lub ordynariusza miejsca (kan. 134 KPK 1983), podejmuje działanie sprzeczne z prawem lub nie dopełnia obowiązków wynikających z normy prawnej, co będzie równoznaczne z działaniem bezprawnym, kościelny „sygnalista” może i powinien informować o tym kompetentne władze.

Po wyjaśnieniu znaczenia pojęcia sygnalisty na gruncie prawa cywilnego dokonano próby adaptacji tego pojęcia do systemu prawa kanonicznego. W dalszej części studium poddano analizie kodeksowe źródła prawa/obowiązku dokonywania doniesień w Kościele. Szczególną uwagę poświęcono zmianom zawartym w najnowszych przepisach kanonicznych o zasięgu powszechnym.

Słowa kluczowe: hierarchiczny ustrój Kościoła, przełożony, sygnalista, działanie bezprawne

BIBLIOGRAFIA

1. Astigueta D. G., *L'investigazione previa*, w: *I delitti riservati alla Congregazione per la Dottrina della Fede*, a cura di A. D'Auria, C. Papale, Città del Vaticano 2014, s. 79–108.
2. Bar W., *Przełożony zakonny*, w: *Leksykon prawa kanonicznego*, red. M. Sitarz, Lublin 2019, kol. 2377–2382.
3. Bączkiewicz F., *Prawo kanoniczne. Podręcznik dla duchowieństwa*, t. 3, Opole 1958.

4. Borek D., *Obowiązek powiadomienia o przestępstwie w prawie i praktyce Kościoła*, „Annales Canonici” 18 (2022) nr 1, s. 5–48.
5. Borek D., *Przestępstwa zastrzeżone dla Kongregacji Nauki Wiary. Normy materialne i proceduralne*, Tarnów 2019.
6. Congregazione per la Dottrina della Fede, *Lettera circolare per aiutare le Conferenze Episcopali nel preparare linee guida per il trattamento dei casi di abuso sessuale nei confronti di minori da parte di chierici*, 3.05.2011, w: *Enchiridion Vaticanum*, t. 27, Bologna 2011, s. 256–263.
7. Congregazione per la Dottrina della Fede, *Lettera del Cardinale William Levada per la presentazione della circolare alle Conferenze Episcopali sulle linee guida per i casi di abuso sessuale nei confronti di minori da parte di chierici*, https://www.vatican.va/roman_curia/congregations/cfaith/documents/rc_con_cfaith_doc_20110503_levada-abuso-minori_it.html (09.11.2021).
8. Dudka K., *Anonim a wszczęcie postępowania karnego*, „Prokuratura i Prawo” 4 (2005), s. 55–62.
9. Franciszek, *Konstytucja apostołska Pascite gregem Dei*, 23.05.2021.
10. Franciszek, *List apostołski Come una madre amorevole*, 4.06.2016.
11. Franciszek, *List apostołski Vos estis lux mundi*, 7.05.2019.
12. Franciszek, *List apostołski Vos estis lux mundi (aggiornato)*, 25.03.2023.
13. Hervada J., *Commento al. can. 212*, w: *Codice di Diritto Canonico e leggi complementari commentato*, a cura di J. I. Arrieta, Roma 2010, s. 192–193.
14. Hervada J., *Komentarz do kan. 220*, w: *Kodeks prawa kanonicznego. Komentarz*, red. P. Majer, Kraków 2011, s. 212–213.
15. Herzog A., *Komentarz do art. 240*, w: *Kodeks karny. Komentarz*, red. R. Stefański, Warszawa 2017.
16. Konferencja Episkopatu Polski, *Uchwała nr 5/376/2017 z dnia 6 czerwca 2017 r.*, https://episkopat.pl/wp-content/uploads/2017/07/KEP_wytyczne_z_aneksami.NOWELIZACJA.2017-1.pdf (11.11.2021).
17. Konferencja Episkopatu Polski, *Uchwała nr 14/384/2019 z dnia 8 października 2019 r. w sprawie nowelizacji Wytycznych dotyczących wstępnego dochodzenia kanonicznego w przypadku oskarżeń duchownych o czyny przeciwko szóstemu przykazaniu Dekalogu z osobą niepełnoletnią poniżej osiemnastego roku życia*, „Akta Konferencji Episkopatu Polski” (2019) nr 31, s. 259–261.
18. Konferencja Episkopatu Polski, *Wytyczne dotyczące wstępnego dochodzenia kanonicznego w przypadku oskarżeń duchownych o czyny przeciwko szóstemu przykazaniu Dekalogu z osobą niepełnoletnią poniżej osiemnastego roku życia*,

https://episkopat.pl/wp-content/uploads/2020/07/Wytyczne_nowelizacja_2019.pdf (09.11.2021).

19. Kongregacja ds. Kultu Bożego i Dyscypliny Sakramentów, Instrukcja *Redemptionis Sacramentum*, 19.03.2004, https://opoka.org.pl/biblioteka/W/WR/kongregacje/kkultu/redemptionis_sacramentum_25032004.html (07.11.2021).

20. Dykasteria Nauki Wiary, *Vademecum* dotyczące wybranych kwestii proceduralnych w zakresie postępowania w przypadkach nadużyć seksualnych popełnianych przez duchownych wobec małoletnich, 05.06.2022, Wer. 2.0, https://www.vatican.va/roman_curia/congregations/cfaith/ddf/rc_ddf_doc_20220605_vademecum-casi-abuso-2.0_pl.html (10.07.2022).

21. Konkordat między Stolicą Apostolską i Rzeczpospolitą Polską, podpisany w Warszawie dnia 28 lipca 1993 r., Dz.U. z 1998 r. Nr 51, poz. 318.

22. Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej, Dz.U. z 1997 r. Nr 78, poz. 483.

23. Kozak-Maśnicka M., *Sygnalista w organizacji – kapuś czy bohater?*, <https://www.prawo.pl/biznes/kim-jest-sygnalista,507181.html> (03.11.2021).

24. Kroczyk P., *Kilka uwag do znowelizowanych „Wytycznych” Konferencji Episkopatu Polski w kontekście zasad techniki legislacyjnej oraz znowelizowanego art. 240 § 1 kodeksu karnego*, „*Annales Canonici*” 13 (2017), s. 91–107.

25. Krukowski J., *Denuncjacja*, w: *Leksykon prawa kanonicznego*, red. M. Sitarz, Lublin 2019, kol. 517–518.

26. Krukowski J., *Hierarchia kościelna*, w: *Leksykon prawa kanonicznego*, red. M. Sitarz, Lublin 2019, kol. 885–888.

27. Krukowski J., *Komentarz do kan. 212*, w: *Komentarz do Kodeksu prawa kanonicznego*, red. J. Krukowski, t. 2/1, Poznań 2005, s. 28–30.

28. Nuncjatura Apostolska w Polsce, Komunikat w sprawie arcybiskupa seniora gdańskiego Sławoja Leszka Głódzia, 29.03.2021, N. 5733/21, <https://nuncjatura.pl/2021/03/29/komunikat-dotyczacy-abp-slwoja-leszka-glodzia/> (08.11.2021).

29. Nuncjatura Apostolska w Polsce, Komunikat w sprawie biskupa seniora kaliskiego Edwarda Janiaka, 29.03.2021, N. 5734/21 <https://nuncjatura.pl/2021/03/29/komunikat-dotyczacy-bp-edwarda-janiaka/> (08.11.21).

30. Papale C., *Il processo penale canonico. Commento al Codice di Diritto Canonico*, Libro VII, Parte IV, Città del Vaticano 2012.

31. Pawluk T., *Kanoniczny proces karny*, Warszawa 1978.

32. Rzeszowski W., *Dla ochrony małoletnich w Kościele*, „*Pastores*” 92 (2021) nr 3, s. 144–156.

33. Segreteria di Stato, Istruzione *Sulla riservatezza delle cause*, 6.12.2019, https://www.vatican.va/roman_curia/secretariat_state/2019/documents/rc-seg-st-20191206_rescriptum_it.html (08.11.2021).
34. Segreteria di Stato, Rescriptum ex audientia. Instructio de secreto pontificio *Secreta continere*, „Acta Apostolicae Sedis” 66 (1974) nr 2, s. 89–92.
35. Sobór Watykański II, Konstytucja dogmatyczna *Lumen gentium*, 21.11.1964.
36. Sobór Watykański II, Dekret *Presbyterorum ordinis*, 7.12.1965.
37. Tiziano V., *Commento al. can. 212*, w: *Codice di Diritto Canonico commentato*, a cura di Redazione di *Quaderni*, Milano 2009, s. 231–233.
38. Ustawa o jawności życia publicznego (projekt), <https://bip.brpo.gov.pl/sites/default/files/ustawa-o-jawnosci-zycia-publicznego-projekt-z%0208-stycznia-2018.pdf> (03.11.2021).
39. Ustawa z dnia 23 kwietnia 1964 r. Kodeks cywilny, Dz.U. Nr 16, poz. 93, z późn. zm.
40. Ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r. Kodeks karny, Dz.U. Nr 88, poz. 553; Dz.U. z 2020 r. poz. 1444, 1517, z 2021 r. poz. 1023.
41. Ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r. Kodeks postępowania karnego, Dz.U. Nr 89, poz. 555, z późn. zm.
42. Wójcik P., *Sygnalista to nie donosiciel*, <https://www.przewodnik-katolicki.pl/Archiwum/2017/Przewodnik-Katolicki-47-2017/Spoleczenstwo/Sygnalista-to-nie-donosiciel> (03.11.2021).
43. Zalewski W., *Komentarz do art. 240*, w: *Kodeks karny. Część szczególna*, t. 2: *Komentarz do artykułów 222–316*, red. M. Królikowski, R. Zawłocki, Warszawa 2013, iii/6.